

Human Rights Report

I zveštaj za Sostojbata so ^ovekovi te Prava vo Zemjata - 2003
Objaven od Stejt Departmentot na SAD
Februari 25, 2004

PORANE[NA JUGOSLOVENSKA REPUBLI KA MAKEDONI JA

Makedoni ja e parl amentarna demokrati ja so mul ti etni -ki parti ski sostav i so pretsedatel { to go i zbi ra narodot. Vo peri odot od fevruari do jul i 2001 godi na, zemjata do` i vea bunt { to go predvodea kosovski i doma{ ni etni -ki Al banci ; vo mesec jul i 2001 godi na, NATO uspe{ no posreduva{ e vo preki not na ognot, a vo mesec avgust 2001, so pomo{ na me|unarnodnata zaedni ca, doma{ ni te pol i ti -ki parti i potpi { aa Ramkoven dogovor. Do krajot na godi nata, parl amentot gi i ma{ e zavr{ eno re-i si si te zakonski akti vnosti { to proi zl eguvaat od Ramkovni ot dogovor (vkl u-uvaj}i gi i amandmani te na Ustavot), { to dovede do podobreni gra|anski prava na mal ci nstvata i do decentral i zaci ja na vl asta. Na parl amentarni te i zbori { to se odr` aa vo mesec septemvri 2002 godi na, { to bea oceneti kako general no sl obodni i fer, mnozi nstvoto go dobi ja opozi ci oni te parti i , vkl u-uvaj}i i edna parti ja na etni -ki Al banci vo -i j sostav vl egoa prete` no od porane{ ni buntovni ci . Soci jal demokratski ot Sojuz na Makedoni ja (SDSM), Li beral nata demokratska parti ja na Makedoni ja (LDP) i Demokratskata uni ja za i ntegraci ja (DUI) vl egoa vo sostav na etni -ki me{ anata vl ada na -i e -el o dojde premi erot Branko Crvenkovski . So ustavot e ovozmo` eno nezavi sno pravosudstvo; me|utoa, korupci jata i pol i ti -koto vl i jani e napati ja l i mi ti ra{ e negovata sposobnost za ef i kasno funkci oni rawe.

I ako ci vi l nata vl ast general no odr` uva{ e ef i kasna kontrol a vrz bezbednosni te si l i , i ma{ e sl u-ai vo koi el ementi na bezbednosni te si l i i dejstvuvaa nezavi sno od Vl adata. Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti (MVR), vo -i ja nadl e` nost spa|aat uni formi ranata pol i ci ja, pol i cajci te vo ci vi l , pol i ci ski te rezervi sti i vnatre{ nata razuznava-ka sl u` ba, se vo nadl e` nost na ci vi l en mi ni ster; operaci i te gi nadgl eduva parl amentarna komi si ja. Mi ni sterstvoto za odbrana e nadl e` no za bezbednosta na grani ci te. Nekoi pri padni ci na bezbednosni te si l i i zvr{ i ja kr{ ewe na -ovekovi te prava.

Zemjata so nasel eni e od pri bl i` no 2 mi l i oni ` i tel i i ma{ e prete` no

me{ ana pazarna ekonomija. Vo tekot na godinata, bruto doma{ ni ot proizvod porasna za 3,1%. Spored istra`uvaweto na rabotnata sila, vo 2002 godina nevrabotenosta od 31,9% se zgol emi na 36,7%; me{utoa, ovi e brojki ne ja opfa}aat gol emata sila ekonomija.

Vladata general no gi po~i tuva{ e gra|anski te prava na svoite gra|ani ; me{utoa, vo nekoiku oblasti ima{ e probl emi . Vo tekot na godinata, bezbednosni te sil i ubija najmal ku ~etiri l i ca. Pri padnici te na polici jata povremeno gi tepaa osomni ~enite, osobeno pri samot apsewe i dodeka se vo pri tvor. Probl embea proizvodni te apsewa i prol ongi rani ot pri tvor pred sudeweto. Vladata ne isledi mnogusilu~ai na kr{ewe na ~ovekovi te prava odminatata godina, me{utoa , Vladata postigna napredok vo isleduvawe na tvrdewata za kr{ewe na ~ovekovi te prava koi se pojavi janat godina. Pravosudnite organi ~estopati ne sproveduvaa efikasna i straganitu sudsiki gi gonea dr`avni te sil u`benici i civilit e za navodni kr{ewa na ~ovekovi te prava. Vonekoi silu~ai , polici jata i natamugi pri nuduva{ e gra|ani te da se pojavat za isprauvawe, i pokraj zakonot od 1997 godina spored koj polici jata prvi n treba da obezbedi sudskinal og. Do krajot na godinata be{ e re~isi zavr{ena i mpl ementacijata na Zakonot za amnestija za porane{ ni borci od 2001 godina { tone bea obvi neti za voeni zlostorstva, i ako i natamu ostanaa nekoiku probl emi . I ako pove}eto sudski organi sorabotuvaa, nekoivr{ea opstrukcija na i mpl ementacijata na zakonot. Mejunarodni ot krivi ~en tri bunal za porane{ na Jugosl avija prodol `i so i stragata na silu~ai te na navodni voeni zlostorstva.

Nasil stvoto i diskriminacijata kon `enite (osobeno vo romskite i albanski te etni ~ki zaednici) ostanaa kako probl em. I natamu ostana probl emot na diskriminacijata na mal cinstvata od strana na op{ testvoto, vkl u~vaj}i ja i diskriminacijata na Romite, etni ~ki te Albanci i etni ~ki te Turci . Kontinuiranoto usvojuvawe na l egi sl ativata { to proizleguva od Ramkovni ot dogovor, vkl u~vaj}i go i usvojuvaweto na Zakonot za javen pravobranitel , ja def inira zakonskata osnova za unapreduvawe na gra|anski te i mal cinski te gra|anski prava. Probl embe{ e nedozvol enata trgovija so `eni i devojki zaradi prosti tucija.

PO^I TUVAWE NA ^OVEKOVI TE PRAVA

Del 1 Po~i tuvawe na integritetot na l i ~nosta, vkl u~vaj}i i sil oboda od:

a. Proizvol no i l i nezakonsko odzemawe na `i votot

Pol it i ~ki ubistva nema{ e; me{utoa, bezbednosni te sil i vo tekot na godinata ubile najmal ku ~etiri l i ca. Pogranicnata brigada na makedonskata armija, i ako gi po~i tuva{ e svoite pravi l a na anga `i rawe poradi nel egal nominovawe na granci te, ubi dve l i ca vo oddel ni i ncidenti ; komisi ja na pretstavnici na Ministerstvoto za odbrana (MO) i { efot na general { tabot kon krajot na godinata i zvr{ i ja revizi ja na ovi e silu~ai . Vo tekot na godinata ima{ e dve ubistva na grancata, a isto taka ima{ e u{ te dve l egi timni polici ski akci i vo koi ima{ e zagi nati .

Pri padnici na Pogranicnata brigada na makedonskata armija na 18 juni zastrel aa i ubija eden Albanec na oddal e~enost od 400 metra, dodeka toj se obi duval da se vrati vo Albani ja otkako nel egal no ja premi nal makedonsko-

al banskata grani ca. Vo naredni te nekol ku dena po negovoto ubi stvo, vl adi na komi si ja vo konsul taci i so NATO gi revidi ra i gi i zmeni pravi l ata na Pograni -nata brigada za prezemawe akci ja, so cel da gi soobrazi so me|unarnodni te standardi . Vo fevruari dojde do sl i -na prestrel ka na grani cata.

Na 12 juni , pol i ci jata vo Skopje go zastrel a i go ubi Nexbedin Demi ri , begal ec { to be{ e baran poradi obvi neni ja za nasi l ni -ko zl ostarstvo i napad, otkako Demi ri vo tekot na apseweto i zvl ekol pi { tol . Makedonskoto Mi ni sterstvo za vnatre{ ni raboti go sni mi i nci dentot na vi deo-l enta i utvrdo deka se rabotel o za l egi ti mna pri mena na si l a.

Na 21 noemvri , vo tekot na prestrel kata pri obi dot da go uapsi poradi obvi neni ja do koi dojde po negovoto begstvo od zatvor i obvi neni jata za kra` ba, pol i ci jata vo Skopje go zastrel a i go ubi Di me l ckovski . Vo momentot na i nci dentot, l ckovski poseduval pi { tol , gol emo kol i -estvo muni ci ja i dve ra~ni granati .

Sl u-ajot so 13-te pri padni ci na speci jal nata pol i ci ska edi ni ca "Ti gri " { to na smrt go pretepa Al berto Stoj-ev i te{ ko povredi ja tri drugi l i ca za vreme na edna raspravi ja vo eden bar vo Vi ni ca vo 2002 godi na zavr{ i so { estmese~ni zatvorski kazni za { estmi na pri padni ci na "Ti gri te" { to bea di rektno i nvol vi rani vo tepa~kata i tri mese~ni zatvorski kazni za trojca "Ti gri " { to na kratko se zame{ al e vo tepa~kata. Drugi te bea osl obodeni bez presudi .

Nema{ e ni { to novo vo vl adi nata i straga na sl u-ajot Ra{ tanski l ozja, vo koj pol i ci jata vo mesec mart 2002 godi na ubi nekol ku nel egal ni i mi granti . Po ubi stvoto, pol i ci jata pokraj tel ata podmetnal a oru` je i uni f ormi na ONA. Porane{ ni ot mi ni ster za vnatre{ ni raboti Bo{ kovski , otkako nekol ku pati go i zmeni svojot i skaz, tvrde{ e deka sedumtemi na ma` i gi pre~ekal e ~etvori cata pol i cajci od zaseda i deka, koga vozvrati l a na ognot, pol i ci jata gi ubi l a si te svoi napa|a~i . Nekoi od i mi granti te bi l e zastrel ani duri so po 56 kur{ umi . l stragata na Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti vo prethodnata vl ada gi osl obodi od odgovornost pol i cajci te { to bi l e i nvol vi rani vo ovoj nezakonski ~i n, a porane{ ni ot gl aven javen obvi ni tel ne go i stra` i adekvatno, ni tu prezede adekvatni merki na zakonsko gonewe vo vrska so ovoj i nci den. Vnatre{ ni te nabqduva~i i organi zaci i za ~ovekovi te prava vr{ ea konti nui ran pri ti sok vrz Vl adata temel no da go i spi ta ovoj i nci dent.

Vo mesec avgust 2002 godi na, vo bl i zi nata na Gosti var nepoznati napa|a~i zastrel aa i ubi ja dvajca pol i cajci Makedonci . Eden od osomni ~eni te { to gi pri tvori pol i ci jata be{ e Seqam Seqami , kogo pol i ci jata krvni ~ki go pretepa poradi { to toj se zdobi so trajni posl sedi ci (v. 1. del . v.) Sosl u{ uvaweto na Seqam Seqami be{ e odl o` eno osum pati , a pred da bi de osl oboden so kauci ja, Seqami odl e` a nekol kumese~en pri tvor pred sudeweto. Na 9 septemvri , javni ot obvi ni tel donese odl uka deka nema dovol no dokazi i gi povl e~e si te obvi neni ja proti v Seqami .

Vo sl edni te sl u~ai od 2002 godi na nema{ e ni kakvi novi momenti : etni ~ki ot Al banec { to go ubi makedonskata Pograni ~na brigada otkako vozi l oto vo koe se nao|al toj pomi nal o preku nel egal en premi n vo sel o Bel anovce;

"Lavot" { to zastrelal i ubil eden ma`etni ~ki Albanc na avtopatot Tetovo-Gostivar; i ubi stvoto od strana na policijata na eden ma`etni ~ki Albanc na kontrolen punkt vo Tetovo.

Kon krajot na godinata be{e vo tek i stragata na Mejunarodniot kriveri bunal za porane{na Jugoslavija vo vrska so ubi stvoto na civilni etni ~ki Albanci i zvr{eno od strana na policijata vo Quboten vo mesec avgust 2001 g. (v. 4. del).

Dvajca vojnici na NATO od policijot kontingenti dvajca makedonski grajani bea ubieni na 4 maj od nagazna mina vo Sopot. Vo mesec juni, patrola na makedonskata armija nagazna mina vo blizina na severnata granica, pri{to be{e ubien eden vojni k. Vo mesec oktombri, be{e ranet eden eden zemjodelac od selo Kondovo vo blizina na granicata so Kosovo koga negovot traktor nagazil na nagazna mina. Zastite trimiti se smeta{e deka bile postaveni neposredno pred incidentite.

Do mesec mart be{e unisten cel okupnata zalihagazni miti {to e pod kontrola na Vladata; mejutoa, kon krajot na godinata se u{te bea vo tek napori te zademini rawe i odstranuvane na neeksplodirani miti vo porane{nit konfliktni regioni. Edna programa na Mejunarodniot komitet na Crveni ot Krst (International Committee of the Red Cross - ICRC) za edukacija na decata vo vrska so rizikot od neeksplodirani eksplozivni napravi, {to zapo~na vo 2001 godina, vo mesec juni mu be{e predadena na edno Nacionalno telo (obueno od strana na Kancelarijata za miski dejstva na O.N.); se o-ekuva ova Nacionalno telo da se integri ra vo Mitisterstvoto za odbrana.

b. I s-oznava

Nema prijavi za politički motivirani is-oznava.

Mejunarodniot komitet za is-oznati lica (International Committee on Missing Persons - ICMP) ja prodol{i sorabotkata so Vladata i so ~lenovite na semejstvata za da pomogne vo razre{uvaweto na slu~aita na 20 lica - 13 etni ~ki Makedonci, 6 etni ~ki Albanci i 1 bugarski grajanin - {to is-oznaa vo tekot na konfliktot vo 2001 g. Vladata nema ostvareno napredok vo re{avaweto na ovi slu~ai.

Na 18 juli Mejunarodniot komitet za is-oznati lica vo Skopje ja odr`a konferencijata pod naslov "Pravoto da se znae". Na konferencijata na edno mesto se najdoa semejstva, pretstavnici na Vladata, stranski vladini pretstavnici, kako i pretstavnici na mnogobrojni nevladini organizacii (NVO) za da gi razgl edaat konkretnite ~ekori {to treba da se prezemat za da se utvrdi sudbinata i {to se slu~ilo so licata {to is-oznaa vo konfliktot od 2001 g. I Mejunarodniot komitet na Crveni ot Krst i Mejunarodniot komitet za is-oznati lica ostanaa vo kontakt so semejstvata na is-oznati lica; mejutoa, ni edno semejstvo ne saka{e da dade krv za analiza na DNK za da pomogne vo istragata. Na 8 dekemvri, Vladata nazna~i dvajca koordinatori za da izgotvati dogoimplimentiraat rabotni otplan za razre{uvane na humanitarni ot aspekt na ovoj slu~aj. Pretsedatel ot Trajkovski, premierot Crvenkovski, mitisterot za vnatre{ni raboti Kostov i liderot na DUI Ahmeti na 19 dekemvri se sostanaa so ~lenovite na

semejstvata na is-oznati telica i so pretstavnicina Mejunarodniot komitet za is-oznati telica za da diskutiraat okolu ona { to se slu-uva vo vrska so ovoj slu-aj.

Vo 2002 godina, vo eden izveštaj { to be{e nara-an od strana na Evropskata Unija be{e upatena kritika na makedonskoto Ministertvo za vnatre{ni raboti poradi "nedostig od seriozna straga" vo vrska so sudbinata na ovie is-oznati telica. Vo izveštajot, isto taka, be{e znesen zaklu-okot deka najmal ku 8 od 13-te is-oznati etniki Makedonci bile kidnapirani od strana na ONA, a deka drugi te se nao|ale vo oblasti kade { to po sé izgleda nai {le na edinicina ONA. Spored izveštajot na Evropskata Unija, porane{ni borci i lideri na ONA is-eznuvaveto na etniki te albanci ñ go pripi {ale na edna konkretna "zastraneta grupa", me|utoa odbile da dadat pove{e informacii.

Vo dva od slu-aitete vo koi Mejunarodniot krivi-en tribunala za porane{na Jugoslavija insitira{e na pri mat se raboti za is-oznati telica (v. 4. del),

v. Tortura i drugi grubi, nehumani ili degradiraki tretmani ili kazni

Vakvite praktiki se zabraneti so Ustavot; me|utoa, vo tekot na apseweto na osomnieni kriminalnici policijata napati pri menila prekumernasila, a ponekoga{ vr{el a tortura i zloupotreba na zatvorenici.

Vo mesec maj, nekoiku dena pred policijaskataracija vo Sopot, policijci te go pri tvorija Ramadan Bajrami i navodnogo ma-elle 3 dena. Bajrami be{e obvinet za fal si fi kuvawe stranska valuta; edinstveni ot dokaz se sostoe{e od edna fal si fi kuvana banknota od 100 evra. Toj be{e glavni ot svedok vo procesot protiv Sul ejman Sul ejmani. Poradi nedostig na dokazi, Bajrami be{e osloboden od pri tvor na 22 oktombri.

Na 25 maj policijata go uapsi Sul ejman Sul ejmani, koj be{e osomnien za podmetnuvawe nagaznami na vo Sopot, i go obvini za krivi-no delo terorizam. Nagaznata mi na ubi dvajca vojnic od polski ot kontingent na NATO i dvajca makedonski gra|ani. Gra|ani te izjavi deka, navodno, pri apseweto na Sul ejmani policijata pri menila prekumernasila pri pretresot na domovite vo okolinata. Ministertvoto za vnatre{ni raboti formirame{an etniki komitet na-elo so eden zamenik na ministrot za da gi ispi ta navodi te protiv policijata. So temelnata straga be{e utvrdeno deka nemalo pri mena na prekumernasila od strana na policijata. Mejunarodnite organizacii i vladea-ki ot koalici onen partner na etniki te albanci DUI predo-ija deka vo racijata trebal e da u-estvuvaat i policijci etniki albanci. Do Hel sin{ki ot komitet za -ovekovi prava i do kancelarijata na javni ot pravobranel be{e dostaven izveštaj za slu-ajot; me|utoa, toj izveštaj ne be{e obel odenet vo javnosta.

Na 18 septembri vo Kumanovo se odr`a prvoto ro-i {te vo procesot protiv Sul ejmani, na koe Bajrami be{e kl u-en svedok. Sul ejmani gi ofrl i si te obvinenija protiv nego i go opi {a tormozeweto od strana na policijata i dvodnevnit pri tvor na nepoznata lokacija {to usledi otkako toj be{e uapsen. Bajrami gi povle-e svoite prvi -ni izjavi vo policijata i

inisti raže na toa deka tojgi dal izjavi te pod pri ti sok. Na 19 noemvri sudot go osudi Sul ejmani na zatvorska kazna od 10 godi ni . Kon krajot na godi nata beže e podnesena `al ba vo vrska so ovojsl u-aj.

Na 8 juni , makedonski te pri padnici na bezbednosni te i kontrarazuznava-ki te sil i vo Kumanovo navodno nezakonski pri tvori l e i krvni -ki se odnesuval e kon Avni Ajeti , koj beže e osomni -en za podmetnuvawe na mi nata na `el ezni -kata pruga Skopje-Bel grad i na edna bomba na gl avni ot gradski pl oštad vo Kumanovo. Na Ajeti na po-etokot navodno ne mu bil o dozvol eno da obezbedi advokat, a prvi -ni te izjavi navodno gi dal pod pri ti sok. Na 1 dekemvri Ajeti bil osuden na zatvorska kazna od 7 godi ni za terori zam; negovi te advokati podnesoa `al ba { to do krajot na godi nata sé uže te beže e vo postapka.

I maže e verodostojni prijavi za povremena pri mena na nasi l stvo i tormozewe na Romi te od strana na pol i cijata. Na 7 fevruari , vo pol i ci skata stani ca vo Kumanovo uni f ormi rani pol i cajci i pol i ci ski i nspektori f i zi -ki napadnal e dvajca etni -ki Romi . Pol i cijata gi i mal a uapseno l u|eto pod somnevawe deka u-estvuval e vo kra` ba, no podocna, poradi nedostig na i nkri mi ni ra-ki dokazi , ti e bil e pužen i na sl oboda. Edni ot od ni v, navodno, bil zadr` an vo pri tvor podol go od l i mi tot { to i znesuva 24 -asa. I dvajcata pobaral e stru-na medi ci nska pomoč vo Medi ci nski ot centar vo Kumanovo poradi povredi .

Ovi e dvajca ma` i vo mesec fevruari podnesl e `al ba vo pol i cijata vo Kumanovo. Vo mesec mart, Evropski ot centar za pravata na Romi te (European Roma Ri ghts Center - ERRC) javno go objavi pi smoto upateno do premi erot Crvenkovski vo koe ja i zrazuva svojata zagri` enost poradi neodamne{ ni te navodi za kr{ ewe na -ovekovi te prava na Romi te vo zemjata i gi poso~i navodi te na ovi e dvajca ma` i . Na 29 maj, di sci pl i narnata komi si ja na Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti { to ja svi ka edi ni cata za prof esi onal en standard vo Skopje zakl u~i deka postapkata na -etvori cata pol i cajci obvi neti za f i zi -ko tormozewe na dvajcata ma` i etni -ki Romi vo pol i ci skata stani ca vo Kumanovo e vo sproti vnost so zakonot. Komi si jata -etvori cata pol i cajci gi sankci oni ra so namal uvawe na pl atata na 15% vo peri od od 6 meseci . Ma` i te Romi podnesoa kri vi -ni gra|anski prijavi proti v pol i cajci te; do krajot na godi nata, sl u-ai te bea vo postapka.

Vo mesec maj 2002 godi na, za vreme na prakti -nata obuka na "Lavovi te"so ogneno oru` je, porane{ ni ot mi ni ster za nadvore{ ni raboti Bo{ koski povredi -eti ri l i ca. I ako proti v porane{ ni ot mi ni ster za nadvore{ ni raboti beže e podi gnato obvi neni e, i stragata beže e stopi rana za{ to sudot vo Gosti var na l nsti tutot za sudska medi ci na i kri mi nol ogi ja ne mu ja pl ati vo cel ost rabotata { to toj ja i zvr{ i vo tekot na i stragata. Kon krajot na godi nata, sl u-ajot beže e vo sudska procedura, a povredeni te strani proti v Bo{ kovski podi gnaa gra|anski obvi neni ja.

Po edno apsewe vo mesec avgust 2002 godi na, gosti varskata pol i ci ja krvni -ki go pretepa Seqam Seqami koj pretrpe trajni povredi na gl avata i do krajot na mesec oktombri 2002 godi na beže e vo koma (v. 1. del .a.). Me|unarodni ot komi tet na Crveni ot Krst i OBSE pove}ekratno i bezuspe{ no se obi doa da dobi jat pri stap do Seqami . Vo mesec noemvri 2002 godi na, so vl adi n ukaz na Me|unarodni ot komi tet na Crveni ot Krst mu beže e

ovozmo` eno da go poseti . Toj ostana vo predsudski pri tvor vo tekot na 2002 g., i vo toj peri od navodno mu bi l a uskratena soodvetna medicinska nega. Vo dekemvri 2002 godi na, toj be{ e osl oboden do sudeweto so kauci ja, i ja napu{ ti zemjata. Vo mesec septemvri Seqami be{ e osl oboden od si te obvi neni ja.

Vo mesec mart, poradi nedovol en broj dokazi , sudot go preki na procesot vo vrska so sl u-ajot na pretepuvawe na toga{ ni ot v.d. general en di rektor na carinata Van~o Lazarov.

Vo tekot na godi nata ne se sl u-i ni { to novo vo sl edni te sl u-ai od 2002 g.;; sl u-ajot koga pol i ci jata go pretepa gradona~al ni kot na Pl a{ ni ca; navodnata pol i ci ska tortura vrz Du{ ko Arangl ovi ; sl u-ajot koga pol i caec rezervi st pukal vo 11-godi { no devoj~e vo Skopje; sl u-ajot koga "Lavovi te" pretepal e 17 etni ~ki Al banci .

Sl u-ajot koga { est do osum pol i cajci { to vo 2002 g. vo eden bar krvni ~ki pretepal e nabqduva~ na OBSE ostana nere{ en; me|utoa, kancel ari jata na javni ot obvi ni tel kon krajot na godi nata go revidi ra{ e sl u-ajot.

Usl ovi te za ` i vot vo zatvori te general no gi zadovol uvaa me|unarodni te standardi i gi i spol nuvaa osnovni te usl ovi vo pogl ed na i shranata, hi gi enata i medicinskata nega. Ma` i te i ` eni te bea dr` eni oddel eni edni od drugi . Licata { to bea dr` eni vo pri tvor pred sudeweto bea dr` eni oddel no od osudeni te krimi nal ci . Mal ol etni te zatvoreni ci treba{ e da bi dat f i zi ~ki oddel eni od vozrasni te; me|utoa, poradi lo{ i te usl ovi vo zatvorski te insti tuci i , mal ol etni ci te svoi te kazni ~esto gi ot sl u` uvaa zaedno so vozrasni te.

Vi adata odobri poseti na osudeni zatvoreni ci od strana na nezavi sni humani tarni organi zaci i kako { to se Me|unarodni ot komi tet na Crveni ot Krst i javni ot pravobrani tel za ~ovekovi prava. Me|utoa, poseti te na l i ca vo pri tvor pred sudewe se zabraneti so zakon, osven za advokatot na obvi netoto l i ce, i ova odredba obi ~no be{ e sproveduvana. Osven toa, Evropski ot komi tet za spre-uvawe tortura (European Commi ttee for the Preventi on of Torture - CPT) i ma{ e ovl astuvawe na redovna i ad-hok osnova da gi posetuva si te mesta na pri tvor, kako i mnogubrojni pol i ci ski stani ci .

g. Proizvol no apsewe, pri tvor i l i proteruvawe

So Ustavot e posebno zabraneto nezajonsko apsewe; me|utoa, proizvol noto apsewe i pri tvor bea probl em.

Dr` avnata pol i ci ja na Makedoni ja, vo ramki te na Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti , pretstavuva central i zi rana sil a so dve osnovni komponenti : uni formi rani pol i ci ski sil i i krimi nal i sti ~ka (ci vi l na) pol i ci ja. Podra~ni te edni ni ci se pod kontrol a, nadzor i so ni v rakovodat pri padni ci te na Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti vo Skopje, { to na regi onal ni te i lokal ni te komandi ri ne i m ostava mnogu prostor za gradewe i i mpl ementi rawe pol i ti ka soobrazena so potrebi te na regi onot kade { to ti e ja vr{ at svojata dol ` nost. Vo tekot na reformi raweto na pol i ci jata, se

o-ekuva { e deka kompetenci i te od central nata vl ast } e se pref rl at na regi onal ni te pol i ci ski edi ni ci .

Pol i ci jata ostana sostavena prete` no od etni ~ki Makedonci ; me|utoa, posti gnat e napredok so toa { to vo obl asti te nasel eni prete` no so etni ~ki Al banci bea nazna-uvani etni ~ki me { ani patrol i . Spored Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti , vo sostavot na dr` avnata pol i ci ja (vkl u-i tel no bezbednosnata i kontrarazuznava~kata sl u` ba) i mal o pri bl i` no 10% etni ~ki Al banci . Ve } e nekol ku godi ni Vl adata i ma { e vospostaveno regrutna kvota od 22% za novi u~eni ci pri padni ci na mal ci nstvata vo srednoto pol i ci sko u-i l i { te; me|utoa, ne be { e posti gnat predvi deni ot napredok poradi namal uvaweto na ni vni ot broj.

Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti napati bavno gi vode { e i stragi te i podi gnuva { e obvi neni ja vo vrska so zaostanati sl u~ai so ~ovekovi prava od prethodni te godi ni . Edi ni cata za prof esi onal en standard, nadl e` na za i stra` uvawe na korupci jata, gi podobri svoi te i stragi ; Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti ja zajakna ul ogata na Edi ni cata za prof esi onal en standard taka { to brojot na vraboteni go zgol emi sogl asno etni ~ki ot di verzi tet na zemjata, usvoi nov pravl i ni k na Edi ni cata i sprovede i straga po si te pra { awa { to proi zl eguvaat od neprof esi onal noto odnesuvawe na nejzi ni te vraboteni . Vo tekot na godi nata, Edi ni cata za prof esi onal en standard ja zavr { i i stragata za trojca vi soki funkci oneri na Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti { to gi bea zl oupotrebi l e svoi te funkci i . Si te trojca dobi ja otkaz od Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti , proti v ni v bea podi gnati kri vi ~ni pri javi i kon krajot na godi nata sudski ot proces be { e vo tek.

Porane { nata di rektorka na Medi ci nski ot centar vo Gevgel i ja, Sl obodanka [ukl eva, be { e zadr` ana vo pri tvor pred sudeweto 4 i pol meseci , za vreme na kri vi ~nata i straga po obvi neni jata za korupci ja i pronevera.

Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti prezede konkretni ~ekori za reformi vo pol i ci jata. Vo mesec avgust Vl adata ja usvoi strategi jata za reformi vo pol i ci jata, a Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti formi ra rabotna grupa za i mprementaci ja na reformi te vo pol i ci jata. Parl amentot usvoi zakonska regul ati va za pol i ci skata akademi ja, so { to se o~ekuva da se i zgradi nov pri stap kon procesot na sel ekci ja, konti nui ranata edukaci ja i obukata na pol i cajci te { to i ma za cel da sozdade prof esi onal en pol i ci ski kadar { to } e bi de vrednuvan spored svoi te zasl ugi ; me|utoa, do krajot na godi nata ova zakonska regul ati va ne be { e i mpl ementi rana. Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti go odobri pi l ot-proektot za l okal na pol i ci ja, so cel pol i ci jata od "si l a" da ja transformi ra vo "servi s [za usl ugi]" na gra|ani te. So obukata na OBSE i voveduvaweto novi 1000 pri padni ci od etni ~ki te mal ci nstva prodol` i procesot na podobruvawe na proporci onal nata zastapenost vo ramki te na pol i ci jata.

I ako zakonot propi { uva nal ozi za apsewe i pri tvor, ovoj propi s napati be { e i gnori ran, a vo nekoj sl u~ai nal ozi se i zdavaa duri i zvesno vreme otkako } e bea i zvr { eni apsewata. I stra` ni te sudi i usvoi ja prakti ka na post f acto nal ozi za apsewe, pretres i apsewe. Spored Ustavot, obvi neni e proti v l i ceto { to e vo pri tvor mora da se podi gne vo tekot na 24 ~asa po apseweto. Obvi neti ot vo momentot na apseweto i ma pravo da stapi vo

kontakt so advokat i i ma pravo na pri sustvo na advokat za vreme na pol i ci skata i sudskata procedura. Pol i ci jata vo nekoj slu-ai go prekr{eva} e 24-~asovni ot peri od vo koj proti v osomni -eni ot mora da bi de podignato obvi neni e, { to ~esto go prave{e} taka { to osomni -eni ot go pref rla{e} od edna vo druga pol i ci ska stani ca pred i stekot na 24-te ~asa za pri tvor vo taa stani ca. Vo nekoj slu-ai na pri tvoreni te l i ca vo tekot na pol i ci skata i i stra` nata postapka ne im be{e} dovol eno da pobaraat advokat, { to potoa sozdava{e} dopol ni tel ni probl emi vo podocne` ni te fazi na kri vi -nata postapka. Isto taka, osomni -eni l i ca tvrdea deka na po-etokot na pri tvorot bi l e l o{ o treti rani od strana na pol i ci jata (v. 1.del .v.). Vo ova godi na nema{e} pri javi za f al si f i kuvani nal ozi za apsewe.

Si stemot na kauci ja f unkcioni ra i nego pred se go kori stea sudovi te vo "i motni kri vi -ni prestapi ", kako { to se i zmama, pronevera i zl oupotreba na slu` benata dol ` nost. Sudovi te ne bea nakl oneti da odobrat kauci ja vo kri vi -ni slu-ai na nasi l stvo i l i na zl ostorstvo vrz deca.

Maksi mal ni ot pri tvor pred sudeweto i znesuva 180 dena; me|utoa, probl em be{e} pre~ekoruvaweto na peri odot na pri tvor pred sudewe od 180 dena otkako presudata }e stane pravosi l na, a vo nekoj slu-ai l i cata bea dr` eni vo pri tvor vrz osnova na sl abi dokazi . Legal nosta na pri tvorot ja opredel uva i stra` ni ot sudi ja. Li cata { to se dr` at vo pri tvor pred sudeweto i maat zakonsko pravo da stapat vo kontakt so advokat i so drugi zai nteresi rani l i ca, no toa mora da bi de odobreno od i stra` ni ot sudi ja i od na-al ni ot na zatvorot kade { to se nao|a pri tvorenoto l i ce; vo prakti ka, i stra` ni te sudi i i na-al ni ci te redovno gi odobruvaa takvi te kontakti . Ako sudi jata proceni deka uapsenoto l i ce treba da ostane vo natamo{en pri tvor, toj za toa mora vedna{e} da go i zvesti javni ot obvi ni tel . Ako obvi ni tel ot ne podnese barawe za kri vi -na i straga vo rok od 24 -asa, i stra` ni ot sudi ja mora da go osl obodi uapsenoto l i ce.

Nevl adi ni te organi zaci i i drugi pravni eksperti predo~ija deka sudski te organi go zl oupotrebuval e pri tvorot pred sudeweto. I ma{e} navodi deka sudski te organi podl egnuval e na pri ti soci te od strana na ~l enovi na i zvr{ nata vl ast za prodol ` uvawe na pri tvorot. Opozi ci jata tvrde{e} deka i stra` ni te sudi i pod pri ti sok na Vl adata vo gol em broj slu-ai na korupci ja nepropi sno go prol ongi ral e pri tvorot pred sudewe od pol i ti ~ki moti vi rani pri ~i ni .

Postoeja mehani zmi za sproveduvawe i straga po navodi za neopravdan pri tvor; me|utoa, ti e ne bea dovol no i skori steni . Javni ot pravobrani tel i zjavi deka za ovoj i zve{ taj nema podneseno popl aki za neopravdan pri tvor. Zakonot za kri vi -na postapka ovozmo` uva eventual na kompenzaci ja ako pri tvorot bi l i zvr{ en po gre{ ka i l i poradi nezakonski ~i n na nadl e` noto tel o.

Zakonot za amnesti ja be{e} pravi l no i mprementi ran i po~i tuvan. Spored odredbi te na ovoj zakon, amnesti rani bea l i cata obvi neti deka se borel e vo redovi te na ONA i l i akti vno ja poddr` uval e do denot na nejzi noto rasf ormi rawe vo septemvri 2001 g.; me|utoa, ovoj zakon ne va` e{e} za l i ca obvi neti za voeni zl ostorstva, onaka kako { to e toa def i ni rano vo statutot na Me|unarodni ot kri vi -en tri bunal za porane{ na Jugosl avi ja. Amnesti rani

bea preku 900 l i ca; me|utoa, do krajot na godi nata nekol ku sl u-ai sé u{ te bea vo postapka. Porane{ ni pri padni ci na ONA ~esto bea pri tvorani , no samo onol ku vreme kol ku { to i m be{ e potrebno na vl asti te da utvrdat deka ti e l i ca i maat pravo na amnesti ja.

Vo nekol ku navrati pol i cijata i ma{ e obvi neto porane{ ni borci [na ONA] za voeni zl ostorstva bez za toa da obezbedi dovol no dokazi , kako rezul tat na { to i ma{ e sl u-ai na prol ongi ran pri tvor, za koi podocna ne mo` e{ e da se najde opravduvawe. Kon krajot na godi nata i ma{ e nekol ku nere{ eni sl u-ai . Me|unarodni ot kri vi ~en tri bunal za porane{ na Jugosl avi ja prodol ` i so i stragata na navodni te voeni zl ostorstva i se o~ekuva vo 2004 godi na da donese odl uki za podi gnuvawe obvi neni ja.

Pol i cijata nema zakonsko ovl astuvawe pod pri si l a da pri veduva l i ca na sosl u{ uvawe, osven vo sl u-ai koga go uapsi l a toa l i ce vo momentot na i zvr{ uvawe na prestatot; me|utoa, pri javeni se nekol ku sl u-ai koga pol i cijata pri vel a l i ca na "i nformati ven razgovor". Na pri mer, vo pe~atot be{ e objaveno deka pol i cijata pri vel a na i spra{ uvawe nekol ku l i ca vraboteni vo raf i neri jata OKTA vo vrska so navodnata nezakonska pri vati zaci ja na raf i neri jata. Vo i zve{ tajot ne e navedeno deka i mal o bi l o kakva pri mena na si l a; me|utoa, vraboteni te tvrdel e deka pol i cijata gi dr` el a so ~asovi i deka ne i m dozvol i l a da povi kaat advokat. Zakonot dozvol uva Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti (pol i cijata) da pokani l i ce na razgovor; me|utoa, toa l i ce ne e obvrzano na pol i cijata da ñ dade bi l o kakva i zjava. Sogl asno Ustavot i Zakonot za kri vi ~na postapka, general no sekoj i ma pravo na advokat za vreme na pol i ci skata postapka.

Kon krajot na godi nata vo tek be{ e procesot vo Osnoven sud 1 vo Skopje vo sl u-ajot na 10 etni ~ki Al banci { to bea obvi neti za ki dnapi rawe na 5 etni ~ki Makedonski na avtopatot Tetovo-Gosti var vo 2002 godi na.

Pri si l no proteruvawe e zabraneto so Ustavot i Vl adata ne go vr{ e{ e pri si l noto proteruvawe.

d. Nedoovol uvawe na f er javno sudewe

Nezavi snoto pravosudstvo e zagaranit rano so Ustavot i vo prakti kata Vl adata general no ja po~i tuva{ e ova odredba; me|utoa, vo neкои sl u-ai sudski ot si stem be{ e neef i kaseni podl o` en na pol i ti ~ko vl i jani e. Pravosudstvoto be{ e general no sl abo i vo neкои sl u-ai be{ e pod vl i jani e na pol i ti ~ki pri ti sok i korupci ja; me|utoa, pogol ema zl oupotreba i l i si stematska korupci ja ne e pri javena.

Pri padni ci na razl ni komi si i , organi zaci i za ~ovekovi prava i nezavi sni nabqduva~i go opi { aa sudstvoto kako neef i kasno, pol i ti zi rano i napati korumpi rano. Zamenata na porane{ ni ~l enovi na Republ i ~ki ot sudski sovet prerasna vo gol emo pol i ti ~ko pra{ awe otkako Parl amentot odobri eden amandman kako rezul tat na { to bea penzi oni rani { est od sedumte ~l enovi na Republ i ~ki ot sudski sovet, so cel da se i spol nat obvrski te od Ramkovni ot dogovor vo vrska so etni ~kata zastapenost vo ova tel o. Do krajot na godi nata ne bea nazna~eni ~l enovi vo Sovetot.

Vo pe-atot be{ e objaveno deka gl avni ot obvi ni tel obvi ni l neкои poni ski sudovi deka se pri strastni i l i pod vl ijani e na i zvesni pol i ti -ki f aktori , { to dovede do prol ongi rawe na sudski procesi , a vo vrska so pol i ti -ki -uvstvi tel ni sl u-ai ne bea doneseni kone-ni presudi . Otkako gi razgl eda sl u-ai te na navodna korumpi ranost na obvi ni tel i i sudi i , Anti korupci ska dr` avna komi si ja ja dostavi svojata preporaka za i skl u-uvawe na 13 sudi i od Republ i -ki ot sudski sovet, koj i ma zakonska obvraska vakvi te sl u-ai da gi razgl eda i do Parl amentot da dostavi svoje mi sl ewe za ona { to treba ponatamu da se prezeme. I sto taka, Anti korupci ska dr` avna komi si ja gi razgl eduva sl u-ai te na navodna korupci ja, sudi r na i nteresi i na nepoti zam. Taa go dade svoeto mi sl ewe, vo koe -esto bea davani i preporaki do obvi ni tel ot da prezeme kri vi -na akci ja proti v oni e sudi i za -i ja korumpi ranost i ma dovol en broj dokazi . Vl adata javno go i ska` a svoeto nezadovol stvo so general no mal i ot broj sudski presudi .

Sudski ot si stem se состоi od tri ni voa i nego go so-i nuvaat osnovni sudovi , apel aci oni sudovi i Vrhovni ot sud. Ustavni ot sud ne vl eguva vo pravosudni ot si stem, a se zani mava so pra{ awa svrzani so tol kuvaweto na Ustavot i so neкои pra{ awa od domenot na za{ ti tata na -ovekovi te prava.

So sudewata pretsedavaat sudi i nazna-eni od strana na Republ i -ki ot sudski sovet (nezavi sna sl u` ba) i odobreni od strana na Parl amentot. Vo donesuvaweto na presudata na sudi jata mu asi sti raat dvajca do trojca gra|ani kako -l enovi na konsul tantska porota, i ako sudi jata ja nosi kone-nata odl uka vo pogl ed na kaznata. Ustavot na gra|ani te i m garanti ra javen praven zastapni k za za{ ti ta na ni vni te ustavni i l egal ni prava koga ti e }e bi dat prekr{ eni od strana na tel a na dr` avnata admi ni straci ja i drugi javni sl u` bi ; ova e f unkcija ja i ma Kancel ari jata na javni ot pravobrani tel (v. 4. del).

Stati sti -ki te podatoci na Mi ni sterstvoto za pravda od ova a godi na poka` aa deka 88% od sudi i te se etni -ki Makedonci , 6,4% se etni -ki Al banci , 2,2% etni -ki Vl asi , 1,6% etni -ki Srbi i 0,5% se etni -ki Turci . I pokraj toa { to ovi e brojki ne se vo soobraznost so obvrski te { to proi zl eguvaat od Ramkovni ot dogovor za proporci onal na zastapenost, Vl adata postepeno nastojuva{ e da go zgol emi brojot na pri padni ci na etni -ki te mal ci nstva vo sudski ot si stem.

Fer javno sudewe e zagaranti rano so Ustavot. I sto taka, spored zakonot, l i ceto se smeta za nevi no dodeka sudot ne doka` e deka e vi novno, i ma pravo na advokat vo postapkata pred sudeweto i vo tekot na procesot, i ma pravo na ` al ba i pravo da mu se sudi vo razumen vremenski rok od podi gnuvaweto na obvi neni eto. Sosl u{ uvawata i donesuvaweto na sudskata presuda bea otvoreni za javnosta, osven vo i zvesni sl u-ai koga se rabote{ e za mal ol etni l i ca i koga be{ e dovedena vo pra{ awe l i -nata bezbednost na obvi neti ot. Tel evi zi ski prenost od sudski ot proces mo` e{ e da se vr{ i edi nstveno so dozvol a na Vrhovni ot sud pod speci jal ni okol nosti . Na pretstavni ci na me|unarodnata zaedni ca, vkl u-uvaj}i i nevl adi ni organi zaci i i drugi nabqduva-i na -ovekovi te prava redovno i m be{ e dozvol eno da gi nabqduvaat del i katni te sudski procesi .

Sogl asno zakonot, sudski te procesi mo` e da so vodat vo otsustvo, pod usl ov sudeweto da se povtori ako osudenoto l i ce i m e dostapno na sudski te

organi . Vo mesec noemvri , sudot vo Kumanovo osudi devet I i ca obvi neti za "terori zam" za podmetuvawe na edna mi na na prugata Skopje-Bel grad i na bombi vo centarot na Kumanovo, koga bea povredeni tri I i ca i be{ e pri -i neta zna- i tel na materijal na { teta. Na sudeweto be{ e pri suten samo eden obvi net, dodeka na drugi te osummi na obvi neti i m se sude{ e vo otsustvo. Edno od osumte I i ca na koi i m se sude{ e vo otsustvo be{ e pri tvoreno od strana na mi rotvorni te si I i na Kosovo so odobreni e na Obedi neti te Naci i i predvodeni od NATO; kon krajot na godi nata, obvi neti ot sé u{ te se nao|a{ e vo pri tvor od strana na Preodnata admi ni straci ja na mi si jata na ON na Kosovo.

Vo tekot na godi nata bea povedeni sudski postapki vo vrska so 21 slu-aj na voeni zl ostorstva, no obvi ni tel i te gi povl ekoa poradi nedovol en broj dokazi i I i poradi toa { to za nekoi od ni v va` e{ e Zakonot za amnesti ja. Me|utoa, vo tekot na godi nata, VI adata sudski gone{ e eden slu-aj na voeno zl ostorstvo; I brahi m Sul ejmani be{ e obvi net za voeni zl ostorstva i zvr{ eni vo 2001 godi na vo Drenovec i osuden na zatvorska kazna vo traewe od 15 godi ni .

Kri vi -ni ot pravosuden si stem ovozmo` uva specijal en tretman na mal ol etni del i kventi , oddel no od postapki te proti v pol nol etni I i ca { to i zvr{ i l e kri vi -ni del a. Deca pomal i od 14 godi ni ne mo` e da se povi kuvaat na kri vi -na odgovornost; me|utoa, poradi nei zvr{ uvawe na rodi tel ski te obvrski na kontrol a i nadgl eduvawe na deteto, proti v rodi tel i te na toa dete mo` e da bi de pokrenata gra|anska parni ca za kompenzaci ja na { tetata. Mal ol etni ci te na voзраст me|u 14 i 18 godi ni mo` at da bi dat povi kani na kri vi -na odgovornost, a kri vi -ni ot zakongi del i vo dve grupi : mal ol etni ci te na voзраст me|u 14 i 16 godi ni se smetaat za poml adi mal ol etni ci i mo` at da dobi jat samo edukati vni i di sci pl i nski kazni ; mal ol etni ci te na voзраст me|u 16 i 18 godi ni mo` e da dobi jat zatvorski kazni vo traewe od 1 do 10 godi ni .

Vo osnovni te sudovi i ma posebni sudi i za mal ol etni del i kventi , a slu-ai te na mal ol etni del i kventi gi vodi eden sudi ja (za razl i ka od pol nol etni te prestapni ci , na koi i m sudi kombi ni ran panel neprof esi onal ni i prof esi onal ni sudi i). Vo kri vi -nata postapka proti v mal ol etni I i ca u-estvuvaat i stru-waci od Centarot za soci jal na rabota, go davaat soci al ni ot i psi hol o{ ki ot prof i l na mal ol etni kot i davaat mi sl ewe okol u toa kakvi sankci i bi dal e najdobri rezul tati vo sekoj poedi ne-en slu-aj. Zatvorski ot si stem obezbeduva specijal en tretman na mal ol etni te zatvoreni ci , a akcentot go stava vrz edukati vni ot pri stap.

Nema{ e pri javeno slu-ai na poli ti -ki zatvoreni ci .

|. Proi zvol no me{ awe vo pri vatnosta, vo semejstvoto, vo domot i I i vo prepiski ta

Ovi e dejstva se zabraneti so Ustavot; me|utoa, VI adata ovi e zabrani vo prakti kata general no gi po-i tuva{ e. Vo mesec dekemvri Parl amentot usvoi eden ustaven amandman so koj se l egal i zi ra pri slu{ uvaweto za potrebi te na poli ci ski te i stragi .

Na 27. noemvri Evropski sodni sodnik za pravice na Romi te do Evropski sodnik za
-ovekovi prava vo Strazbur upati pred-apli kati vno pi smo proti v VI adata
so cel da go spre-i pri sil noto premestuvawe ili proteruvawe na
kosovski te begalci Romi, Egiptani i A{kal i na Kosovo ili vo Srbija i Crna
Gora (v. 5. del).

Del 2 Po-tuvawe na gra|anski te sl obodi, vo koi spa|aat:

a. Sl oboda na govorot i na pe-atot

Sl obodata na govorot i na pe-atot se zagarranti rani so Ustavot; me|utoa,
medi umi te ne bea cel osno nezavisni, zatoa { to neкои medi umski ku}i bea
povrzani so pol i ti -ki i nteresi, a za neкои nastani i i nfomraci i se
i zvestzva{ e od pol i ti -ka perspekti va.

Vo Skopje se objavuvaa osum pogol emi dnevni vesnici i gol em broj nedel ni ci
i peri odi -ni i zdani ja. Dnevni te vesnici i nedel ni ci te se di stri bui raa vo
cel ata zemja. Neкои gradovi i op{ ti ni i natamu prodol ` i ja da objavuvaat
l okal ni vesnici . Najgol emi te dnevni vesnici vo zemjata bea Dnevni k,
Utri nski vesni k i Vest. Vo mesec jul i, germanski ot medi umski kongl omerat
Vestdoj-e Al gemajne Cajtung (VAC) stana mnozi nski akci oner vo ovi e tri
vesnici . VAC i zjavi deka ovi e tri dnevni vesnici }e ja zadr ` at cel osnata,
nezavisna uredni -ka kontrol a; me|utoa, se pojavi stravuvawe deka VAC }e
sozdade monopol na pazarot na dnevni vesnici { to i zl eguvaat na
makedonski jazik. Drugi te tri vesni ka na makedonski jazik - Nova Makedoni ja,
Ve-er i Makedoni ja denes - i maa mi ni mal en ti ra ` i vl ijani e. VI adata i
natamu prodol ` i da obezbeduva godi { ni subvenci i za si te pe-ateni
medi umi, vkl u-uvaj}i gi i dvata vesni ka na al banski jazik, Fakti i FI aka,
kako i vesni kot, Bi rli k, { to i zl eguva na turski jazik.

Nova Makedoni ja be{ e najgol ema i zdava-ka ku}a { to pe-ate{ e dva dnevni
vesni ka na makedonski jazik (Nova Makedoni ja i Ve-er), eden vesni k na
al banski (FI aka) i eden vesni k na turski (Bi rli k). Na 23 oktombri ova
i zdava-ka ku}a padna pod l i kvi daci ja, otkako so sudska odl uka od mesec
juni NI P Nova Makedoni ja oti de pod ste-aj. Vo avgust 2002 godi na, vo
predve-eri eto na parl amentarni te i zbori, Nova Makedoni ja prodade 70%
od svoi te akci i na edna kompani ja regi stri rana vo SI oveni ja, no i stragata
poka ` a deka prodal bata bi l a nezakonska. Ni kol a Tasev, porane{ ni ot
general en di rektor na Nova Makedoni ja, i Besni k Fetai, porane{ ni ot
mi ni ster za ekonomi ja, bea obvi neti za zl oupotreba na sl u ` bena dol ` nost.
Bea otvoreni sudski procesi za dvata sl u-ai, a dvajcata obvi neti bea
osl obodeni so kauci ja. Kri vi -ni pri javi za zl oupotreba na dol ` nosta bea
podneseni proti v u{ te -eti ri drugi l i ca. Vo dekembri, Nova Makedoni ja
be{ e prodadena na pri vatnata fi rma "I deja pl us", Ve-er na "Zoni k", a
Bi rli k na "Euroazi ja-tehni ka".

Di stri buteri te na stranski vesnici i spi sani ja moraa da obezbedat dozvol i
od Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti; me|utoa, vo tekot na godi nata ne
be{ e pri javen ni eden sl u-aj na odbi vawe na takvo barawe. Vo cel ata zemja
mo ` e{ e da se nabavat stranski vesnici, vkl u-uvaj}i gi i oni e od sosedni te
zemji .

Makedonskata radi otel evi zi ja (MRTV) be{ e edi nstveni ot javen radi odi f uzen servi s vo zemjata, a nejzi nata di stri buci ja pokri va{ e 90% od nasel eni eto. Pokraj postojni te kanal i MTV i MTV2 na makedonski jazi k, MTV3 ve}e vtoro godi na rabote{ e vo sogl asnost so Ramkovni ot dogovor. Na MTV3 se emi tuvaa prete` no emi si i na al banski jazi k, a brojot na emi si i { to se emi tuvaa na turski , vl a{ ki , romski i na srpski jazi k be{ e ograni -en. Programata na MRTV se emi tuva{ e na makedonski jazi k, pa i pokraj toa { to i ma{ e podobruvawe vo tekot na godi nata, MRTV general no gi podr` uva{ e stavovi te na VI adata. MRTV se soo~i so predi zvi kot da bi de smetana za naci onal en javen servi s. General ni ot di rektor na MRTV zapo~na programa za transf ormaci ja na ku}ata vo eden ef i kasen javen servi s, za { to dobi { i roka poddr{ ka od me|unarodnata zaedni ca, osobeno od OBSE; me|utoa, ako ne se i zmeni zakonot za radi odi f uzi ja, transf ormaci jata nema da mo` e da se sprovede vo del o. Procenki te govorea deka vo zemjata i ma{ e 150 regi stri rani lokal ni radi o i tel evi zi ski stani ci . Sovetot za radi odi f uzi ja prepora~a koncesi i { to VI adata gi dodel i na radi o i tel evi zi ski te stani ci .

A1 tel evi zi ja i Si tel tel evi zi ja bea gl avni te pri vatni tel evi zi ski stani ci , i dvete so sedi { te vo Skopje i so di stri buci ja vo cel ata zemja. I ma{ e nekol ku pri vatni tel evi zi ski stani ci na makedonski jazi k vo Skopje, vkl u-uvaj}i gi SkajNet, Tel ma i Kanal 5. Vo Skopje i ma{ e dve pri vatni tel evi zi ski stani ci na al banski jazi k, TV Era i TV Toska, kako i dve tel evi zi i { to emi tuvaa programa na romski jazi k, TV-BTR i TV [utel . TV EDO emi tuva{ e programa na bo{ wa~ki jazi k.

I ma{ e dve novi nski agenci i : Makedonskata i nformati vna agenci ja (MI A) vo dr` avna sopstvenost i pri vatnata agenci ja Makf aks. Baraweto { to go upati MI A do Parl amentot da ñ bi dat odobreni buxetski sredstva predi zvi ka si l na negati vna reakci ja od strana na Zdru` eni eto na pe~ateni medi umi . Vo dr` avni ot buxet { to Parl amentot go usvoi kon krajot na dekemvri ne bea vkl u-eni sredstva za MI A.

Vo mesec juni , vo skopskoto sel o Ara~i novo, tamo{ ni te ` i tel i fi zi ~ki gi spre~ija eki pi te na MTV, Si tel i Tel ma vo i zvestuvaweto od eden i nci dent, a na nekol ku novi nari i m bea naneseni tel esni povredi . Novi narski te zdru` eni ja, kako i pol i ti ~ki te parti i i me|unarodnata zaedni ca, ednogl asno go osudi ja ovoj napad. Do krajot na godi nata nema{ e i zve{ taj za rezul tati te od i stragata.

Vo mesec noemvri , Osnovni ot sudot 1 vo Skopje donese presudi po tri oddel ni slu~ai na kl eveta, za koi pri javi za kl eveta bea podneseni vo 2001 godi na. Novi narkata Sowa Kramarska od Utri nski vesni k dobi pari ~na kazna vo vi si na od 417 dol ari (20.000 denari) za kl eveta na porane{ ni ot pretsedatel na Sobrani eto, Stojan Andov. Nekoga{ ni ot novi nar na A1 tel evi zi ja, Dragan Antonovski , dobi pari ~na kazna vo vi si na od 2.083 dol ari (100.000 denari) za navreda na porane{ ni ot na~al ni k na General { tabot na Armijata, general Jovan Andrevski . Vo tretiot slu~aj, novi narot na nedel ni kot Zum, Zoran Markozanov, be{ e osuden na usl ovna zatvorska kazna vo traewe od tri meseci za objavuvaweto na kl eveta proti v toga{ ni ot pretsedatel na Sobrani eto, Stojan Andov. Zdru` eni eto na pe~ateni medi umi vl o` i strog protest proti v ovi e sudski odl uki ,

nagl asuvaj}i deka so ni v se saka da se zapl a{ at novi nari te i da se vospostavi kontrol a vrz medi umi te.

Vo septemvri i ma{ e sosl u{ uvawe vo vrska so obvi neni jata za kl eveta { to vo 2002. gi podi gna porane{ ni ot mi ni ster za vnatre{ ni raboti , Qube Bo{ kovski , proti v novi narot na "Start", Marjan \urovski , za stori jata vo vrska so ul ogata na VI adata vo porane{ nata kri za. Presuda ne be{ e donesena, a na krajot na godi nata procesot sé u{ te be{ e vo tek.

Ne be{ e podnesen i zve{ taj vo vrska so rezul tati te od i stragata okol u napadot { to nepoznato vooru` eno l i ce go i zvr{ i vo septemvri 2002 godi na vrz pogonot za pe~atewe na spi sani eto "Gl obal " vo Mal a Re~i ca i za uni { tuvaweto na vozi l oto na Qup~o Pal evski , eden od sopstveni ci te na Gl obal i sopstveni k na Start.

VI adata ne go ograni ~uva{ e pri stapot kon l nternet.

VI adata ne ja ograni ~uva{ e akademskata sl oboda. Ramkovni ot dogovor povi kuva na podobruvawe na mo` nosti te za povi soko obrazovani e na etni ~ki te Al banci na ni vni ot jazi k, a na pri vatni ot Uni verzi tet na Jugoi sto~na Evropa vo Tetovo del od nastavata se dr` e{ e na al banski jazi k, i ako gl aven jazi k be{ e angl i ski ot (vi di Del 5).

b. Sl oboda na mi rni sobi ri i zdru` uvawe

Sl obodata na sobi ri i zdru` uvawe e zagarantri rana so Ustavot, a VI adata vo prakti ka general no gi po~i tuva ovi e prava.

l zvestuvawe odnapred na nadl e` ni te organi za odr` uvawe gol emi javni sobi ri ne be{ e zadol ` i tel no. Za verski sobi ri { to se dr` ea nadvor od verski te objekti be{ e potrebna odnapred obezbedena dozvol a od Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti , a takvi sobi ri mo` ea da dr` at samo regi stri rani verski grupi (v. 2. del .v.).

Pol i ti ~ki te parti i i organi zaci i i maa obvraska da i zvr{ at sudska regi straci ja. Regi stri rani bea pove}e od 64 pol i ti ~ki parti i , vkl u~i tel no so parti i na Al banci , Turci , Srbi i na Romi .

v. Sl oboda na veroi spovest

Sl obodata na veroi spovest e zagarantri rana so Ustavot, a VI adata vo prakti kata general no go po~i tuva{ e ova pravo; me|utoa, postojat i zvesni zakonski ograni ~uvawa na prakti kuvawe na verata so restri kci i na vospostavuvawe verski sveti l i { ta i parohi ski u~i l i { ta. Ustavot (so i zmeni te od 2002 g. sogl asno Ramkovni ot dogovor) konkretno naveduva nekol ku veroi spovesti , vkl u~i tel no pravosl avnata makedonska crkva, metodi sti ~kata crkva, i sl amot, katol i ~kata veroi spovest i judai zmot; me|utoa, ni edna od ovi e veroi spovesti nema{ e of i ci jal en status i l i pri vi l egi i .

VI adata od verski te grupi bara{ e da se regi stri raat i vo prakti kata verski te grupi moraa da se regi stri raat za da dobi jat dozvol i za i zgradba na crkvi od VI adata da baraat vi zi za stranci i drugi dozvol i . Crkvi te i

xami i te -esto se gradea bez soodvetni grade` ni dozvol i , me|utoa, VI adata ne prezede ni kakvi -ekori proti v verski te objekti { to nemaat soodvetni grade` ni dozvol i .

Zakonot za verski zaednici i verski grupi postavi i zvesni restrikcii vo vospostavuvaweto sveti I i { ta. Edna odredba { to se odnesuva{ e na dr`ewe bogosl u`ba na drugi mesta, a ne be{ e i nkorporirana vo zakonot, ovozmo`uva{ e da se dobie dozvol a 15 dena odnapred. Za verski obredi vo pri vatni te domovi ne be{ e potrebno odobreni e ni tu dozvol a. Isto taka, spored zakonot, verski te akti vnosti "ne smeat da go naru{ uvaat javni ot red i mi r, ni tu da bi dat znak na nepo~i tuvawe na verski te -uvstva i drugi sl obodi i prava" na I i cata { to ne pri pa|aat na taa konkretna veroi spovest. Pove}eto od ovi e zakonski odredbi VI adata ne gi sproveduva{ e akti vno, tuku reagi ra{ e po podneseni popl aki .

Osven toa, spored Zakonot za verski zaednici i verski grupi , stranci te { to vr{ at verska dejnost i verski obredi se obvrzani da se registri raat vo vl adi nata Komi si ja za odnosi so verski te zaednici ; me|utoa, ovoj zakon general no ne se sproveduva{ e. Koga podnesuvaat barawe za vi za, I i cata { to se povrzani so verski grupi moraat da obezbedat pi smo od Komi si jata, me|utoa Komi si jata ve}e ne ja a`uri ra{ e I i stata na registri rani grupi , pa taka zadol ` i tel noto pi smo obi -no se i zdava{ e vo rok od 2 dena.

So Ustavot i so zakoni te e utvrdeno deka nastavata za decata vo osnovnoto obrazovani e mora da bi de na makedonski jazi k i deka ni m ne smeat da i m predavaat stranci , duri i ako decata se stranci i ne go govorat makedonski ot jazi k. Na stranci te i m be{ e zabraneto da rabotat vo obrazovni i nsti tucii , da vodat nastava i I i da i m davaat ocenki na I i ca { to ne se dr`avjani . Me|utoa, vo 2002 godi na VI adata i m i zdade vi zi na vraboteni te vo Akademi jata Ti moti (Ti mothy Academy), evangel isti -ka hri sti janska akademi ja { to ja vodea stranci za deca stranci , a u- i I i { teto be{ e I egal no registri rano kako nevl adi na organi zaci ja. Pa sepak, vo tekot na godi nata, prvi -noto barawe na Akademi jata Ti moti za obnovuvawe na rabotni te vi zi be{ e odbi eno poradi nedovol na dokumentaci ja; apl i kaci i te bea povtorno podneseni kon krajot na mesec dekemvri , no do krajot na godi nata ne be{ e donesena kone~na odl uka.

Ostvaren e i zvesen napredok vo vra}aweto na verski i moti { to prethodno bi I e vo dr`avna sopstvenost. Mnogu crkvi i xami i i mal e gol emo zemji { te i I i drugi mot { to bi I e ekspropri rani od strana na soci jal i sti -kata vl ada na Jugosl avi ja. Prakti -no si te crkvi i xami i i m se vrateni na soodvetni te verski zaednici , no toa ne be{ e sl u-aj i so gol em del od drugi ot i mot. Ovi e sl u-ai -estopati bea dopol ni tel no usl o`neti poradi toa { to i motot pove}ekratno gi menuval sopstveni ci te i I i bi I pro{ i ruvan. Vo 2002 godi na Mi ni sterstvoto za f i nansi i i Evrejskata zaedni ca postig naa sogl asnost za vra}awe na i motot na Evrejskata zaedni ca; Mi ni sterstvoto za f i nansi i se sogl asi na Evrejskata zaedni ca da ñ vrati tri objekti vo Bi tol a, eden nepodvi `en i mot vo Skopje i obvrzni ci vo vrednost od okol u 2,76 mi I i oni dol ari (165 mi I i oni denari). Spored Evrejskata zaedni ca vo Skopje, vo maj i vo avgust se vrateni u{ te dva drugi i mota.

I ako vandal i zmot vrz verski objekti be{ e vo opa|awe, vo tekot na godi nata bea o{ teteni i I i vandal i zi rani crkvi te vo Setol e, Jedoarce i vo Matej-e.

Otvoreni ot sopstveni ~ki spor me|u bekta{ kata verska sekta i i sl amskata zaedni ca vo vrska so bekta{ ki ot verski objekt do krajot na godi nata sé u{ te ne be{ e re{ en. I ako vooru` eni te natrapni ci pod pri ti sok na me|unarodnata zaedni ca si zami naa do krajot na 2002 godi na, i sl amski te l i deri prodol ` i ja da vr{ at bogosl u` ba na taa l okaci ja.

Vo zemjata i ma{ e mal ci nski grupi na etni ~ki Makedonci musl i mani i bo{ wa~ki musl i mani. Nekoi etni ~ki Makedonci musl i mani negoduva a deka dr` avata poradi ni vni te musl i manski prezimi wa i poradi me{ ani te brakovi ponekoga{ gi me{ a so etni ~ki te Al banci i etni ~ki te Turci , a vo nekoi sl u~ai duri i ni vni te deca gi zapi { uvaa vo paral el ki vo koi nastavata se vr{ i na al banski jazik.

Za podetal ni i nformaci , v. Me|unarodni ot i zve{ taj za verski sl obodi od 2003 godi na.

- g. Sl oboda na dvi ` ewe vo zemjata, patuvawe vo stranstvo, emigraci ja i repatri jacija

Ovi e prava se zagaranti rani so Ustavot, a Vl adata vo prakti kata general no gi po~i tuva{ e. Zakonot za amnesti ja na porane{ ni te borci na ONA i m ovozmo` i da mi nuvaat preku grani ca; me|utoa, mnogumi na i natamu se pl a{ ea da ne zavr{ at v zatvor poradi nere{ eni te sl u~ai na amnesti ja. Na krajot na godi nata nema{ e postojani voeni kontrol ni punktovi i l i bl okadi na pati { tata.

So usvojuvaweto na Ustavot vo mesec noemvri 1991 godi na, sekoj jugosl ovenski dr` avjani n { to i ma{ e l egal en prestoj vo Makedoni ja mo` e{ e da dobi e dr` avjanstvo so ednostavno podnesuvawe mol ba; me|utoa, nere{ eni ot status na dr` avjanstvo na l i ca od drugi te del ovi na porane{ na Jugosl avija { to ve}e podol go vreme ` i veat vo Makedoni ja ostana otvoren probl em. Mnogu porane{ ni jugosl ovenski gra|ani ne mo` ea da dobi jat makedonsko dr` avjanstvo; pove}e od deset godi ni od odredbi te na Zakonot za dr` avjanstvo od 1992 godi na ti e ostanaa bez vi sti nsko dr` avjanstvo, ~esto i bez val idni dokumenti za i denti f i kacija. Kako rezul tat na toa, ti e gi nema a pove}eto gra|anski , pol i ti ~ki , ekonomski i soci jal ni prava, vkl u~i tel no i pravoto na rabota, kako i pravoto na soci jal na pomo{ , soci jal na za{ ti ta, evi denci ja za nevrabotenost [vo Zavodot za vrabotuvawe] i zdravstveno osi guruvawe. Dr` avata ni v gi smeta{ e za stranci , bi l o l egal ni i l i nel egal ni . Osven toa, ovoj probl em go nasl edi ja decata { to bea rodeni vo zemjata od rodi tel i so nere{ en status na dr` avjanstvo. I ako na ovi e deca i m be{ e dozvol eno da posetuvaa nastava, UNI CEF i nevl adi ni te organi zaci i pri javuvaa deka ovi e deca ne dobi vaat ocenki , ni tu pak svi detel stva za zavr{ eno oddel eni e.

Na 5 dekemvri Parl amentot go usvoi zakonot za dr` avjanstvo, { to bi trebal o usl ovi te za ` i tel stvo za tu| i nci da gi reduci ra od 15 na 8 godi ni i da sozdade popovol ni usl ovi za dobi vawe dr` avjanstvo za stranci { to stapi l e vo brak so makedonski dr` avjani , za l i ca bez dr` avjanstvo, kako i za l i ca so status na begal ci ; me|utoa, pretsedatel ot Trajkovski stavi veto na ovoj zakon.

Koga vnatre{ ni ot konf l i kt vo zemjata go dosti gna svojot vrv, UNHCR proceni deka brojot na rasel eni l i ca { to gi napu{ til e svoi te domovi i znesuva 170.000, i l i pri bl i ` no 8% od vkupnoto nasel eni e. Vo tekot na godi nata, pove}eto od ovi e vnatre{ no rasel eni l i ca i begal ci se vratija vo svoi te domovi . Spored Me|unarnodni ot komi tet na Crveni ot Krst, na po-etokot na godi nata i mal o pri bl i ` no 9.000 vnatre{ no rasel eni l i ca, a vo mesec oktovvri toj broj opadnal na pri bl i ` no 2.820 l i ca (od 170.000 vo 2001 godi na). Fami l i jata na Crveni ot krst (Me|unarnodnata f ederaci ja na crveni ot krst, Crveni ot krst na Makedoni ja i Me|unarnodni ot komi tet na Crveni ot Krst) do krajot na godi nata ja preki naa dostavata na hrana i drugi arti kl i za ova a grupa l u|e; me|utoa, od ni v se o-ekuva{ e na najzagrozeni te vnatre{ no rasel eni l i ca da prodol ` at da i m pomagaat so grantovi . Spored UNHCR, na Kosovo se nemaat vrateno pri bl i ` no 1.550 begal ci .

Mnogu l u|e ne se vratija za{ to domovi te i m bea te{ ko o{ teteni i l i cel osno uni { teni . UNHCR i stranski vl adi gi predvodea naporite za obnova na domovi te { to pretrpel e nezna-i tel ni o{ tetuvawa. Evropskata agenci ja za rekonstrukci ja prodol ` i so obnovata na te{ ko o{ teteni te ku}i . Od mesec oktovvri navamu bea obnoveni i l i povtorno i zgradeni pri bl i ` no 6.258 od vkupno okol u 6.643 uni { teni i l i o{ teteni ku}i . Vo neкои sl u-ai , l i cata ne se vra}aa vo svoi te domovi vo etni -ki me{ ani obl asti za{ to ne se -uvstvuvaa bezbedno. Podmetnuva-i na po ` ar navodno zapal il e nekol ku od obnoveni te domovi vo Opaje i vo Jeduarce.

Vl adata go usvoi Zakonot za azi l na 2 avgust, a toj stapi vo si l a na 6 oktovvri . So ovoj zakon e uredeno davaweto azi l i status na begal ci na l i ca { to potpa|aat pod def i ni ci jata od Konvenci jata na ON za statusot na begal ci od 1951 g. i na nejzi ni ot Protokol od 1967 g. Brojot na begal ci { to pobaraa azi l do krajot na godi nata i znesuva{ e pri bl i ` no 2.321. Oprede l uvaweto na status na begal ec be{ e uredeno so Zakonot za dvi ` ewe i prestoj na stranci od 1992 godi na. Vo prakti ka, Vl adata obezbedi odredeno ni vo za{ ti ta od pri si l no vra}awe; me|utoa, vo mesec septemvri Vl adata protera dvajca begal ci od Kosovo, taka { to gi ostavi na srpskata grani ca (ne na kosovski ot del od srpskata grani ca) { to usl edi po presudata na sudot vo Bi tol a deka ti e i zvr{ il e nekol ku prekr{ oci , a begal ci te ne go i skori sti ja svoeto pravo na ` al ba. Na begal ci te i m be{ e zabraneto da se vratat vo zemjata do mesec septemvri 2005 g.; do krajot na godi nata UNHCR prodol ` i da vr{ i i straga i da go nabqduva sl u-ajot.

Vl adata sorabotuva{ e so UNHCR i so drugi humani tarni organi zaci i vo davaweto pomo{ na begal ci te, a vo 1999 godi na vl o ` i naporite da obezbedi smestuvawe za 300.000 begal ci od Kosovo. Vo tekot na godi nata, 194 l i ca dobrovol no se vratija vo Srbi ja i Crna Gora (vkl u-uvaj}i go i Kosovo). Vkupni ot broj begal ci od Kosovo { to ostanaa, od koi re-i si si te se Romi , be{ e 2.478. Ovi e begal ci i maa status na ograni -ena pri vremena humani tarni za{ ti ta { to ne obezbeduva{ e prava na samostojnost i l i l okal na i ntegraci ja. Pri bl i ` no 2.000 begal ci bea smesteni vo semejstva, a 448 vo eden sobi ren centar vo Katl anovo, vo bl i zi nata na Skopje. UNHCR prodol ` i da i m dava materijal na pomo{ na begal ci te.

Na 27 noemvri , Evropski ot centar za pravata na Romi te do Evropski ot sud za -ovekovi prava vo Strazbur upati pred-apl i kati vno pi smo proti v Vl adata so cel da go spre-i pri si l noto premestuvawe i l i proteruvawe na

kosovski te begalci Romi, Egiptjani i Alkali na Kosovo i Ili vo Srbija i Crna Gora.

Vo mesec maj 600 Romi begalci organiziraa protesti na makedonsko-grkata grani ca so cel da baraat prefri uvawe vo nekoja zapadnoevropska zemja. Vo mesec avgust, UNHCR vo koordnacija so VI adata gi ubedi begalci te da se vratat od grani cata vo pri vatno smestuvawe vo Skopje.

Del 3 Po-ituvawe na politi-ki prava: Pravoto na gra|ani te da ja menuvaat VI adata

Ustavot na gra|ani te im go obezbeduva pravoto da ja menuvaat VI adata na mi ren na-in, a gra|ani te ova svoe pravo vo prakti kata go ostvaruvaa preku periodi -ni sl obodni i fer izbori { to bea odr`ani vrz osnova na pravo na gl as na si te pol nol etni I i ca. So zemjata upravuva ednodomen Parl ament. Kako { ef na VI adata, premi erot go izbi ra parti jata i I i koal i ci jata { to pretstavuva parl amentarno mnozi nstvo. Premi erot i drugi te mi ni stri ne smeat da bi dat i -I enovi na Parl amentot. Pretsdatel ot, koj e { ef na dr` avata, pretsedava- na sovetot za bezbednost i vrhoven komandant na voeni te si I i , nomi ni ra mandator { to ja formi ra VI adata, koj potoaa -esto stanuva premi er. Parl amentot mora da ja potvrdi nomi naci jata za premi er od strana na pobedni -kata koal i ci ja.

Od fevruari do juli 2001 godi na ima{ e bunt { to go izvedoa kosovski i doma{ ni etni -ki Al banci ; NATO uspe{ no go ol esnuva{ e preki not na ognot vo mesec juli 2001 godi na, a vo avgust 2001 g., doma{ ni te pol i ti -ki parti i go potpi { aa Ramkovni ot dogovor so pomo{ na me|unarodni ol esnuva-i od SAD i od EU. Pretstavni ci te na vl asta proceni ja deka Ramkovni ot dogovor donekade }e se odrazi na pri bli `no 100 zakoni , od koi okol u 80se odnesuvaat na decentral izaci jata i na l okal nata samouprava. Vo mesec fevruari , VI adata usvoi akci onen pl an za i mpl ementaci ja na Ramkovni ot dogovor, a vo mart posti gna of i ci jal en dogovor za izdavawe paso{ i i za upotrebata na jazi ci te. Do krajot na godi nata, Parl amentot re-i si zavr{ i so i mpl ementaci jata na dejstvata vo obl asta na l egi sl ati vata { to proi z eguvaat od Ramkovni ot dogovor, { to pri donese kon podobruvawe na mal ci nski te gra|anski prava i kon decentral izaci ja na vl asta na l okal ni te vl asti . Do krajot na godi nata, VI adata pred Parl amentot gi dostavi nacrt-zakoni te za decentral izaci ja, vkl u-uvaj}i gi i zakoni te za f i nansi rawe na l okal nata vl ast i za menuvawe na op{ ti nski te grani ci .

Na parl amentarni te i zbori vo mesec septemvri 2002 godi na, { to bea sl obodni , fer i mi rni , so odzi v od 73% od nasel eni eto, opozi ci oni te parti i ostvari ja re{ i tel na pobeda. I pokraj grubi te obi di na toga{ ni ot mi ni ster za vnatre{ ni raboti Bo{ kovski da gi poni { ti i zbori te, ni vnoto sproveduvawe vo tehni -ki pogl ed gi zadovol i me|unarodni te standardi . "Za Makedoni ja zaedno", prete` no makedonska koal i ci ja (na -el o so SDSM i LDP), osvoi 60 od 120-te mesta vo Parl amentot so { to gi porazi vl adea-kata VMRO-DPMNE i nejzi ni ot predi zboren koal i ci onen partner, Li beral nata parti ja, koi zaedno dobi ja 33 mesta. Soci jal i sti -kata parti ja na Makedoni ja dobi edno mesto. Od parti i te na etni -ki te Al banci , DUI , na -el o so porane{ ni ot komandant na ONA Al i Ahmeti , dobi 16 mesta. Parti jata DPA

na etni -ki te Al banci dobi sedem mesta, PDP dve, a Nacionalna demokratska partija (NDP) edno mesto.

Predsedatelj Trajkovski, kandidiran na VMRO-DPMNE, beže izbran vo 1999 godi na izbori { togi karakterizira neregularnost. Prviot krug na glasave na predsedatelske izbore se odr`a vo oktombri 1999 godina; vo izbori te u-estvuvaat { est kandidati kako predstavnici na site pogolmiti -ki partii, vkl u-itelno i dvete partii na etni -ki Al banci. Mejunarodni te posmatra-i i zvestija deka odnesuvaweto vo prviot krug bi lo zadovolitelno, a dvajcata kandidati so najgol embroglasovi vl egoa vo vtoriot krug. Vo vtoriot krug vo mesec noembri 1999 godina, kandidiran na vl adea-kata VMRO-DPMNE Boris Trajkovski go osvoimnozinstvotoglasovi, no kandidiran opozici onata SDSM tvrde`e deka se raboti za faksi f i kuvawena glasovi te i gi ob`al i rezultate od glasaweto. Mejunarodni te posmatra-i se soglasija deka vo neкои delovi na zemjata vo vtoriot krug imalo neregularnosti, a Vrhovniot sud presudi vtoriot krug da se preglasa na 230 glasa-ki mesta, rasporedeni vo delovi naseleni prete`no so etni -ki Al banci. Za vreme na povtoreni te izbore vo mesec dekembri 1999 godina, mejunarodni te posmatra-i povtorno registri ra mnogubrojni incidenti so polnewena glasa-ki kutii i drugi problemi. SDSM tvrde`e deka Vladata e nesposobna vo spornite regionida sprovedefer glasave i ne pobara u`te edno preglasuвање.

Poradi lo`ata organizacija, sporadni -ni te slu-ai na nasilstvo i neregularnosti vo glasaweto, lokalni te dr`avni izbore { to se odr`aa vo 2000 godina predizvikaakritiki od strana na OBSE i na drugi mejunarodni faktori. I ako vo pogolmito del od zemjata glasaweto mi na vo mirna atmosfera i bez bezredija, vo nekolku op`tini dojde do seriozni incidenti na nasilstvo, poradi { to bea zatvoreni glasa-ki mesta. Procesot dopolnitelno gonaru`ija neregularnosti i zastra`uvawa vo neкои drugi oblasti.

Sopomo`i nadzor na EU, vo mesec noembri 2002 godina be`e izvr`en nacionalen popis, kako konkretna obvrška spored Ramkovniot dogovor. Nabrojuvaweto vo popisot { to be`e vo soglasnost so mejunarodni te standardi go pri f atija site pova`ni lokalni grupi. Prelimnarnite popisni rezultati objaveni vo mesec januari poka`aa deka vkupniot broj na naselenie i znesuva 2.061.800. Od niv 23.741 bea stranski dr`avjani { to prestojuvaat vo zemjata pomal ku od edna godina. Ovie stranski grajani bea prete`no begalci ili raseleni lica { to se momentalno smesteni vo zemjata. Vo zemjata bea 1.991.903 dr`avjani, a 46.166 `iveja vo stranstvo.

Vo Parlamentot so 120 mesta ima`e 22 `eni, od koi 21 etni -ka Makedonka i edna `ena etni -ka Al banka (prva dosega). Od 19 milionistri vo Vladata, dve bea `eni. Vo muslimanski te zaednici, osobeno vo sredinite kade { to `iveat potradiconalnite etni -ki Al banci, `enite bea l i`eni od pravona glas poradi praktikana semejno glasawe, kade { to ma`ite od semejstvotoglasaat vo nivno ime (v. 5.del).

Vo Parlamentot so 120 pratni -ki mesta, 26 pratnici bea etni -ki Al banci, 1 Makedonec musliman, 1 Rom, 2 Turci, 2 Srbi i 2 Bo`waci. ^etiri partii na etni -ki te Al banci i edna partija na Romite imaa svoi predstavnici vo Parlamentot; vo vl adea-kata vl adina koal icija e vl ezena edna od tri te

najgol emi parti i na etni -ki te Al banci , kako i pari jata na Romi te, potoa po edna parti ja na Bo{ waci te, na Srbi te i na Turci te.

Vo Ramkovni ot dogovor stoi deka sudskata vl ast treba podobro da go odrazuva etni -ki ot sostav na nasel eni eto i deka edna treti na od sudi i te na Ustavni ot sud, javni ot pravobrani tel i trojca -l enovi na Sudski ot sovet treba da bi dat i zbrani od Parl amentot, so toa i od mnozi nstvoto prateni ci pri padni ci na etni -ki te mal ci nstva, so cel da se obezbedi zastapenost na mal ci nstvata. Od devet sudi i na Ustavni ot sud, { estmi na bea etni -ki Makedonci , dvajca etni -ki Al banci i eden etni -ki Tur- i n. Vo Republ i -ki ot sudski sovet bea popol neti pet od sedum mesta; od ti e petmi na, trojca bea etni -ki Makedonci , eden etni -ni Srbi n i eden etni -ki Al banec. Od 24-te sudi i vo Vrhovni ot sud 17 bea etni -ki Makedonci , 6 etni -ki Al banci i eden Makedonec musl i man.

Etni -ki te Makedonci dr` ea pri bl i ` no 85% od rabotni te mesta vo javnata admi ni straci ja; etni -ki te Al banci dr` ea pri bl i ` no 11%; i drugi te mal ci nstva pri bl i ` no 4%. Etni -ki te mal ci nstva se ` al ea deka se neproporci onal no zastapeni na poni ski te f unkc i . Sogl asno pol i ti -ki ot dogovor, brojot na rabotni mesta vo javnata admi ni straci ja od 11% treba{ e da se zgol emi na 14%; me|utoa, ova ne be{ e i mpl ementi rano. EU zapo-na programa na obuka za okol u 600 etni -ki Al banci za poni ski rabotn mesta vo javnata admi ni straci ja.

Del 4 Odnosot na VI adata vo pogl ed na me|unarodnata pomo{ i nevl adi nata i straga na navodni kr{ ewa na -ovekovi te prava

Brojni me|unarodni i doma{ ni grupi za -ovekovi prava general no rabotea bez restri kci i od strana na VI adata, vr{ ea i straga i gi objavuvaa svoi te naodi vo vrska so sl u-ai te so -ovekovi prava. OBSE gi predvode{ e napori te na me|unarodnata zaedni ca za da ja anga` i ra VI adata okol u pra{ awa svrzani so -ovekovi te prava. VI adata general no gi po-i tuva{ e gl edi { tata na grupi te za -ovekovi prava.

I ma{ e preku 4000 regi stri rani nevl adi ni organi zaci i , vkl u-uvaj}i gi tuka i MRC, EURO Bal kan, FORUM, Transparency I nternati onal , MOST, Makedonski ot hel si n{ ki komi tet i pove}e l okal ni nevl adi ni organi zaci i posveteni na konkretni cel i , vkl u-uvaj}i gi pravata na Romi te, nedozvol enata trgovi ja so l u|e i pravata na gl asa-i te.

Posmatra-ki te mi si i na OBSE i na EU prodol ` i ja da pomagaat vo i mprementi raweto na Ramkovni ot dogovor i da rabotat vrz vra}aweto na doverbata me|u etni -ki te Makedonci i etni -ki te Al banci . Od mart do dekemvri si gurnosta ja obezbeduva{ e voenata edi ni ca "Operaci ja konkordi ja" na EU so 340 vojni ci , koi ja prodol ` i ja rabotata na NATO si l i te { to pred ni v rabotea na i zgradba na doverbata i na bezbednosta. Vo dekemvri be{ e rasporedena pol i ci ska sovetodavna edi ni ca na EU so mandat da ñ pomaga na makedonskata pol i ci ja vo porane{ ni te konf l i ktni regi oni i vo reformi raweto na Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti .

Vo oktomvri 2002 godi na, na sudewe vo Me|unarodni ot kri vi -en tri bunal za porane{ na Jugosl avi ja od mesec maj, Tri bunal ot go prezede pri matot i negovi ot obvi ni tel podi gna obvi nuwawa proti v pet navodni sl u-ai na voeni

zl ostorstva. Do krajot na godi nata, Me|unardni ot kri vi ~en tri bunal za porane{ na Jugosl avija ja prodol ` i i stragata vo vrska so navodni te sl u-ai na voeni zl ostorstva, me|u koi i ubi stvoto od strana na pol i cijata na ci vi l i etni ~ki Al banci na Quboten vo avgust 2001 godi na. Dva od ovi e sl u-ai vo koi Me|unardni ot kri vi ~en tri bunal za porane{ na Jugosl avija go nametna svojt pri mat bea vo vrska so i s-eznati l i ca.

Na 10 septemvri Parl amentot go usvoi revidirani ot Zakon za javen pravobrani tel , obvrška { to proi zleguva od Ramkovni ot dogovor, a toj stapi vo sil a na 1 oktombri . Mandatot na javni ot pravobrani tel { to proi zleguva od Ramkovni ot dogovor e da ja podobri nedi skrimi ni ra-kata i proporci onal nata zastapenost na nemnozi nski te zaedni ci . Kl u-en el ement na sl u` bata na javni ot pravobrani tel be{ e da formira { est decentral izirani kancel ari i vo Bi tola, Kumanovo, Tetovo, [tip, Strumica i vo Ki ~evo, { to se o-ekuva{ e da se sl u-i do mesec aprl l 2004 godi na. Osven toa, javni ot pravobrani tel i ma ovl astuvawe da gi posetuva si te l i ca { to se nao|aat vo pri tvor, kako i oni e { to se vo pri tvor pred sudewe, vo bil o koe vreme, nasamo i bez prethodno ovl astuvawe. Pred donesuvaweto na ovoj nov zakon, ni koj, pa ni tu ni pretstavni ci na Me|unardni ot komitet na Crveni ot Krst, nema{ e pravo da gi posetuva l i cata { to se vo pri tvor pred sudewe, za{ to ti e bea opf ateni so di skreci onoto pravo na i stra` ni te sudi i .

Vo 2002 godi na, narodni ot pravobrani tel utvrdi l deka od strana na dr` avni te i nsti tuci i i mal o kr{ ewe na i ndi vi dual ni te prava vo 900 sl u-ai , pri bli ` no 50% od vkupni ot broj na dobi eni te popl aki . Vo pri bli ` no edna pol ovi na od ovi e sl u-ai se rabote{ e za kr{ ewe na pravoto za domuvawe i na i motnoto pravo.

Del 5 Di skrimi nacija po osnova na rasna i pol ova pri padnost, hendi kepi ranost, jazi k i l i soci jal en status

Ustavot na si te gra|ani i m garanti ra ednakvi prava, bez ogl ed na ni vnata pol ova i rasna pri padnost, boja na ko` ata, naci onal no i l i soci jal no potekl o, pol i ti ~ki ubeduvawa, i mot i l i soci jal en status. Vo Ramkovni ot dogovor pi { uva deka "Pri nci pot na nedi skrimi nacija i ramnopraven tretman na si te spored zakonot }e se po-i tuva vo cel ost. Ovoj pri nci p osobeno }e se pri menuva vo pogl ed na vrabotuvaweto vo javnata admi ni stracija i vo javni te pretpri jatija, kako i vo pri stapot kon javnoto f i nansi rawe za razvoj na bi zni sot." Me|utoa, prodol ` i soci jal nata di skrimi nacija proti v etni ~ki te mal ci nstva, a za{ ti tata na pravata na ` eni te i natamu ostana kako probl em.

@eni

Doma{ noto nasi l stvo i drugi f ormi na nasi l stvo vrz ` eni te be{ e dol gotraeni ~est probl em. @rtvi na sil uvawe, vkl u-i tel no i sil uvawe vo brakot, i maat pri stap do pravna pomo{ ; me|utoa, kul turni te normi gi obeshrabruvaa ` rtvi te da go pri javuvaat ovoj vi d nasi l stvo, a kri vi ~ni te pri javi po osnova na doma{ no nasi l stvo bil e mnogu retki . Vo Kri vi ~ni ot zakon nema ~l enovi { to se odnesuvaat na nasi l stvo vo semejstvoto, ni tu pak

so ni v mo`e -l enovi na semejstvoto da bi dat povi kani na odgovornost zaradi i zvr{ ena zl oupotreba. @rtvi te na semejnoto nasi l stvo ~estopati ne sakaa da podi gnat obvi neni e proti v stori tel i te od sram za cel oto semejstvo, pa pol i cijata ne mo` e { e sekoga{ da reagi ra na obvi neni jata za doma{ no nasi l stvo i bra~no si l uvawe, osven ako zl ostorot ne bi l i zvr{ en vo pri sustvo na pol i cijata.

Spored neкои anketi , sekoja ~etvrta ` ena vo zemjata bi l a ` rtva na doma{ no nasi l stvo, bi l o f i zi ~ko, bi l o psi hi ~ko. Vo medi umi te ne be{ e evi dentna zagri ` enosta na javnosta vo vrska so nasi l stvoto vrz ` eni te, i ako neкои ` enski grupi rabotea na podi gnuvawe na svesta za ovoj probl em. Nevl adi ni organi zaci i vodea pri f ati l i { ta za ` rtvi na bra~no nasi l stvo. I ma{ e otvorena tel ef onska l i ni ja, no na ograni ~eno vreme. Vl adata ponudi i zvesna ograni ~ena pomo{ za ` rtvi te na doma{ no nasi l stvo, no za odr` uvawe na otvorenata tel ef onska l i ni ja i za pri f ati l i { tata vo gol ema merka se potpi ra{ e vrz pomo{ ta na stranski donatori .

Nedozvol enata trgovi ja so ` eni za prosti tucija i pornograf i ja pretstavuva{ e probl em (v. 6.del . |.).

Seksual noto tormozewe na ` eni na rabotno mesto pretstavuva{ e probl em. @eni te i natamu ostanaa nedovol no zastapeni vo povi soki te obl i ci na vl asta i vo pri vatni ot sektor, i ako i ma nekol ku i staknati ` eni prof esi onal ci . Eden zakon { to stapi vo si l a vo 2001 godi na propi { uva{ e deka 30% od kandi datski te l i sti na si te parti i { to u~estvuva vo parl amentarni te i zbori vo 2002 godi na treba da bi dat ` eni , kako rezul tat na { to do krajot na godi nata vo Parl amentot i ma{ e najgol em broj ` eni prateni ci vo i stori jata na zakonodavstvoto. @eni te od neкои del ovi na zaedni cata na etni ~ki te Al banci nema ednakva mo` nost za vrabotuvawe i obrazovani e, pred sé poradi tradi ci onal ni te i verski te ograni ~uvawa na ni vnoto cel osno u~estvo vo op{ testvoto i vo u~i l i { tata. Vo neкои zaedni ci na etni ~ki Al banci ` eni te bea l i { eni od pravo na gl as poradi prakti kata na semejno gl asawe vo koe ma` i te gl asaat vo i me na ` enski te ~l enovi na semejstvoto (v. 3. del).

Porodi l ni te benef i ci i opf a}aa devetmese~no trudni ~ko pl ateno otsustvo, a ` eni te go zadr` uvaa i pravoto da se vratat na svoi te rabotni mesta 2 godi ni otkako }e se porodat. Vo prakti kata, ovi e benef i ci i general no se po~i tuvaa vo dr` avni te organi zaci i ; me|utoa, neкои pri vatni f i rmi i organi zaci i gi i maa ograni ~eno porodi l ni te benef i ci i .

Me|u grupi te za pomo{ na ` eni te bea Humani tarnata asoci jaci ja za emanci paci ja, sol i darnost i ramnopravnost na ` eni te; Sojuz na zdru` eni ja na ` eni te na Makedoni ja; i Li gata na al banski te ` eni .

Deca

Vl adata be{ e posvetena na pravata na decata i ni vnata bl agosotojba; me|utoa, taa be{ e vo gol ema merka l i mi ti rana od ograni ~eni te i zvori na sredstva. Vo mesec juni Parl amentot rati f i kuva dva protokol a na Evropskata Uni ja: Protokol ot na EU za zabrana na nedozvol enata trgovi ja so deca, detskata prosti tucija i na detskata pornograf i ja, i Protokol ot na EU za zabrana za i nvol vi rawe na deca vo voeni konf l ikti . Sl u` bata na

javni ot pravobrani tel i ma{ e eden speci jal en oddel za deca, del umno f i nansi ran od strana na UNI CEF.

Obrazovani eto be{ e zadol ` i tel no do osmo oddel eni e, i l i do voзраст od 15 i l i 16 godi ni ; me|utoa, neko i deca voop{ to ne bea vl ezeni vo obrazovni ot si stem. Mi ni sterstvoto za obrazovani e evi denti ra{ e deka 95% od decata se zapi { al e vo osnovno obrazovani e; me|utoa, nema{ e drugi of i ci jal ni podatoci za posetenosta na u~i l i { tata, ni tu za brojot na deca na koi obrazovani eto i m e nedostapno. Osnovnoto i srednoto obrazovani e bea bespl atni ; me|utoa, u~eni ci te mora a sami te da si obezbedat u~ebni ci i drug materijal . Javni ot transport za u~eni ci te be{ e subvenci oni ran.

Bl i zu 90% od decata { to go zavr{ i l e osnovnoto obrazovani e prodol ` i ja vo sredno obrazovani e. I vo osnovnoto i vo srednoto obrazovani e, devoj~i wata vo neko i zaedni ci na etni ~ki Al banci ostanaa nedovol no zastapeni vo u~i l i { tata, a samo okol u pol ovi na od u~eni ci te pri padni ci na etni ~ki mal ci nstva se zapi { al e vo sredno obrazovani e. Ova donekade se dol ` i na nedovol ni ot broj paral el ki vo sredni te u~i l i { ta kade { to nastavata se odvi va na jazi ci te na mal ci nstvata, a donekade na toa { to gol em broj rural ni semejstva na etni ~ki Al banci smetaat deka devoj~i wata treba da prestanat da se { kol uvaat koga }e napol nat 14 godi ni . Spored l i deri te na Romskata zaedni ca, duri 10% od romski te deca ni koga{ ne se ni zapi { uvaat na u~i l i { te, a od oni e { to }e trgnat na u~i l i { te, 50% prestanuvaa da odat koga }e sti gnat do petto oddel eni e, a samo 35 do 40 nasto go zavr{ uvaat osmoto oddel eni e. Mi ni sterstvoto za obrazovani e gi potti knuva{ e u~eni ci te pri padni ci na etni ~ki mal ci nstva, osobeno devoj~i wata, da se zapi { uvaat vo sredni te ul i l i { ta. U~eni ci te dobi vaa adekvatna zdravstvena za{ ti ta; me|utoa, taa be{ e ote` nata poradi general no te{ ki te ekonomski usl ovi vo zemjata i poradi sl abi ot si stem na zdravstvena za{ ti ta.

Vo mesec apr i l , rodi tel i etni ~ki Al banci posti gnaa pol i ti ~ki kompromi s so mi ni sterot za obrazovani e vo vrska so probl emot okol u premestuvaweto na 500 sredno{ kol ci etni ~ki Al banci do koe dojde poradi pregol emi ot broj na u~eni ci ; me|utoa, nezadovol ni so predl o` enoto re{ eni e, u~eni ci te stapi ja vo { trajk so gl ad. Tenzi jata eskal i ra{ e, i na 16 maj okol u 2.000 sredno{ kol ci etni ~ki Al banci i ni vni te rodi tel i postavi ja bl okadi na ul i ci te vo Kumanovo, zakanuvaj}i se deka povtorno }e napravat bl okadi ako ne se i znajde re{ eni e. Bl okadi te ostanaa do 20 maj, koga mi ni sterot se sostana so rodi tel ski ot sovet na etni ~ki te Al banci i be{ e posti gnat pri vremen dogovor sredno{ kol ci te etni ~ki Al banci da gi napu{ tat dvete prenatrupani osnovni u~i l i { ta vo koi bea smesteni . I ako na ovoj na~i n se re{ i prostorni ot probl em vo dvete osnovni u~i l i { ta na etni ~ki Al banci , pra{ aweto na rei ntegraci ja na u~eni ci te vo Kumanovo ostanaa nere{ eno.

Me|uetni ~ki te presmetki i tepa~ki i natamu bea ~esta pojava vo dr` avni te u~i l i { ta vo zemjata. Vo mesec septemvri , okol u 5.000 u~eni ci etni ~ki Makedonci organi zi raa protesti vo Skopje i vo Bi tol a so namera da go spre~at otvoraweto etni ~ki al banski paral el ki vo ni vni te u~i l i { ta. Kako rezul tat na zgol emenata tenzi ja, mi ni sterot za obrazovani e, so dozvol a od premi erot, go odl o` i pref rl uvaweto na al banski te paral el ki vo ovi e u~i l i { ta. U~eni ci te etni ~ki Makedonci vo Bi tol a i vo Skopje potoa se

vrati ja na nastava. Za vreme na ovi e protesti , u-enci etni ~ki Makedonci pretepa a ~etvori ca sl u-ajni mi nuva-i etni ~ki Al banci .

Pri javeni bea sl u-ai na zl oupotreba na deca, i ako vakvata zl oupotreba ne e voobi ~aena vo op{ testvoto. Spored stati sti ~ki te podatoci na Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti , brojot na pri javeni sl u-ai na seksual na zl oupotreba na deca be{ e vo porast; vo tekot na godi nata bea pri javeni 52 sl u-ai . I nstrumenti te na sl u` bata za soci jal na za{ ti ta za sobi rawe i anal i zi rawe na podatoci od ovaa obl ast ostanaa nedovol no usovr{ eni .

Romski te deca ~estopati bea organi zi rani vo grupi i naterani da prosja-at za pari na prometni raskrsni ci , na ul i ~ni }o{ i wa i vo restorani i kaf ul i wa (v. 6. del . g.).

Kri vi ~ni ot praven si stem i ma odredbi { to se odnesuvaat na specijal i zi rani ot tretman na mal ol etni del i kventi (v. 1. del . d.)

Narodni ot pravobrani tel za deca ja prodol ` i i stragata po popl aki te vo vrska so kr{ ewe na pravata na decata. Vo mesec oktombri , Parl amentot ja usvoi Dekl araci jata za za{ ti ta na decata, so { to bi trebal o da se obezbedi natamo{ na za{ ti ta na pravata na decata.

Li ca so pre-ki vo razvojot

Di skri mi naci jata na osnova na popre-enost vo razvojot e zabraneta so zakon; me|utoa, ovaa odredba ne se pri menuva{ e vo prakti kata. Ne postojat zakoni i l i propi si so koi }e bi de zadol ` i tel no ovozmo` uvaweto l esen pri stap do objekti te za l i ca so pre-ki vo razvojot. I ma{ e soci jal na di skri mi naci ja na l i cata so pre-ki vo razvojot.

Naci onal ni , rasni i etni ~ki mal ci nstva

Nasel eni eto { to broi okol u 2 mi l i ona l uje go so-i nuvaa prete` no etni ~ki Makedonci , so gol emo etni ~ko al bansko mal ci nstvo, i so dal eku pomal broj Turci , Romi , Srbi , Vl asi i drugi . Dr` avni ot zavod za stati sti ka na 1 dekemvri gi objavi kone-ni te rezul tati od popi sot odr` an vo 2002 godi na. Spored ovi e stati sti ~ki podatoci , vkupni ot broj na ` i tel i vo Makedoni ja i znesuva 2.022.547, od koi najgol em broj (23%) ` i veat vo Skopje. [to se odnesuva do podatoci te vo vrska so etni ~kata pri padnost, 64,18% od nasel eni eto vo zemjata se etni ~ki Makedonci ; 25,17% se etni ~ki Al banci ; 3,85% etni ~ki Turci ; 2,66% etni ~ki Romi ; 1,78% se etni ~ki Srbi ; 0,84% etni ~ki Bo{ waci ; i 0,49% se etni ~ki Vl asi .

Na 16 maj, grupi ml adi etni ~ki Makedonci i etni ~ki Al banci se stepaa vo centarot na Tetovo. Na po-etokot ti e f r l aa kamewa, { i { i wa i drugi predmeti , a potoa od okol ni te zgradi i ma{ e i i strel i od ogneno oru` je. Podocna ve-erta, vo Tetovo be{ e napadnata edna etni ~ki me{ ana pol i ci ska eki pa.

Vo septemvri bea vandal i zi rani i zapal eni domovi te na etni ~ki Makedonci vo skopskoto sel o Ara-i novo. Gradona~al ni kot gi obvi ni etni ~ki te Makedonci deka ti e go podmetnal e po` arot za da poka` at deka vo

Ara~i novo ne e bezbedno za ` i vot; me|utoa, pol i ci jata po edna nedel a zakl u~i deka edni ot od po` ari te go podmetnal a grupa mal ol etni ci . Medi umi te objavi ja deka od 12-te sl u~ai na podmetnat po` ar vo Ara~i novo, ova e edi nstveni ot { to bi l re{ en.

Vo tekot na godi nata i ma{ e i nci denti na soci jal no nasi l stvo i di skri mi naci ja na Romi te. I ma{ e verodostojni i zvestuvawa za sl u~ai na pol i ci sko nasi l stvo vrz Romi te, me|u drugoto i tepawe vo momentot na apseweto i za vreme na pri tvorot (v. 1. del . v.).

Si te gra|ani se ednakvi pred zakonot, a Ustavot obezbeduva zgol emena za{ ti ta na etni ~ki ot, kul turni ot, jazi ~ni ot i verski ot i denti tet na mal ci nstvata, vo { to spa|a i poddr{ kata na dr` avata za sl edewe nastava na jazi kot na mal ci nstvata vo srednoto obrazovani e. Ovi e prava se u{ te edna{ potvrdeni so Ramkovni ot dogovor, vo koj se utvrdeni u{ te nekol ku ekspl i ci tni prava vo vrska so upotrebata na jazi ci te na mal ci nstvata, me|u koi i mo` nosta za etni ~ki te Al banci da se steknat so povi soki obl i ci na obrazovani e na ni vni ot jazi k so f i nansi ski sredstva od dr` avata. Me|utoa, etni ~ki te tenzi i i predrasudi i natamu ostanaa kako probl emi , a neкои vl adi ni i nsti tuci i vr{ ea di skri mi naci ja po etni ~ka osnova. I mpl ementaci jata na i zmeni te vo zakonot, obvraska { to proi zl eguva od Ramkovni ot dogovor, se odvi va{ e bavno, a konkretno etni ~ki te Al banci , a osobeno Romi te i natamu prodol ` i ja da se ` al at na op{ ta di skri mi naci ja.

Nekoи etni ~ki Al banci i Romi se po` al i ja deka, poradi di skri mi naci jata vrz ni v vo vrska so re{ eni jata za dr` avjanstvo, ni m prakti ~no i m bi l o odzemeno pravoto na gl as (v. 2. del . g.).

Nedovol nata zastapenost na etni ~ki te Al banci vo vojskata i vo pol i ci jata be{ e i zvor na seri ozni pri govori vo etni ~kata al banska zaedni ca; me|utoa, vl asta i ponatamu prodol ` i da go re{ ava ovoj probl em so pomo{ na me|unarodnata zaedni ca, makar { to vo vojskata toa se odvi va{ e pobavno (v. 1. del . g.).

Do 1 jul i , sogl asno Ramkovni ot dogovor, novi 1.267 "nemnozi nski " pol i cajci dobi ja osnovna obuka od OBSE i od stranski vl adi . Od ni v, 877 bea etni ~ki Al banci , 24 Bosanci , 2 Hrvati , 5 Makedonci musl i mani , 42 Romi , 27 Srbi , 76 Turci i 11 Vl asi . Osven toa, 202 etni ~ki Makedonci pol i cajci zavr{ i ja me|unarodna obuka. Okol u 15% od ni v bea ` eni .

Vojskata gi prodol ` i svoi te naponi da regruti ra i da gi zadr` i pri padni ci te na mal ci nstvata; me|utoa, vo of i cerski ot kadar ne e posti gnat gol em napredok. Vl adata ja otka` a kl asata na novi pi tomci na voenata akademi ja za 2004 godi na, taka { to sega }e mora da i znajde novi na~i ni za da gi vkl u~i kandi dati te pri padni ci na etni ~ki te mal ci nstva vo of i cerski ot kadar. Vojskata gl avno ja so~i nuvaa regruti na otsl u` uvawe na redovni ot voen rok { to se regruti raat od si te etni ~ki grupi .

Spored brojki te od Mi ni sterstvoto za odbrana, 4-5% od vkupni ot broj of i ceri se pri padni ci na mal ci nstva, 14% od podof i cerski ot kadar i 8% od redot na prof esi onal ni vojni ci . Pri padni ci te na etni ~ki mal ci nstva so~i nuvaat okol u 4% od vkupno vraboteni te ci vi l i vo Mi ni sterstvoto za odbrana. Mi ni sterstvoto za odbrana i natamu i ma namera do 2007 godi na

brojot na etni -ki Al banci da go zgol emi na 22% preku sl edni te programi : programa za pogol ema regrutacija, so 450 regruteri na terenot; zna- i tel no zgol emuvawe na podof icerski ot kadar preku akademi jata za podof iceri , kade { to re- i si pol ovi na od sekoja di pl omi rana kl asa (pri bl i ` no 100-150 kandi dati) }e ja so- i nuvaat pri padni ci na mal ci nstvata; i regruti rawe of icerski kadar od najrazl i -ni specijal isti -ki obl asti , kako { to se medi ci nata i tehni kata.

Sogl asno ustavni te amandmani spored obvrski te { to proi zl eguvaat od Ramkovni ot dogovor, al banski ot jazi k treba da bi de pri znat za vtor, of icijal en jazi k vo regi oni te vo koi so nego se sl u` i 20 procenti od nasel eni eto. So Ramkovni ot dogovor be{ e propi { ano novoi zbrani te prateni ci od 2002 g. da se sl u` at so al banski ot kako sl u` ben jazi k vo Parl amentot po prvpat vo oktombri 2002 godi na, dodeka za etni -ki te Makedonci i za drugi te prateni ci da i ma prevod na makedonski . Vo mesec mart Parl amentot ja usvoi odl ukata samo makedonski ot jazi k da se kori sti koga se pretsedava na parl amentarni komi si i , dodeka vo tekot na di skusi i te prateni ci te vo komi si i te mo` at da se sl u` at so svojot maj- i n jazi k. Napredokot vo i mpl ementi raweto na drugi obl i ci na upotreba na jazi ci te na mal ci nstvata { to go nal aga Ramkovni ot dogovor be{ e stabi l en. Vo regi oni te kade { to etni -ki te mal ci nstva so- i nuvaat pove}e od 20% od popul acijata, Ramkovni ot dogovor ovozmo` uva gra|ani te so l okal ni te pretstavni ci na central nata VI ada da mo` at da komuni ci raat na jazi kot na mal ci nskata grupa i da i m bi de odgovoreno na isti ot jazi k. Osven toa, zakonot ovozmo` uva gra|ani te vo ovi e regi oni da dobi vaat l i -ni dokumenti na jazi kot na mal ci nskata grupa, a l i cata obvi neti za kri vi -ni prestapi i maat pravo na prevod na dr` avna smetka na si te rel evantni sudski proceduri i dokumenti ; me|utoa, vo prakti kata ova ne se sl u-uva{ e zatoa { to, do krajot na godi nata, ovoj zakon ne be{ e i mpl ementi ran.

Vo mesec maj, Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti po- na da i zdava dvojazi -ni l i -ni karti na makedonski i na al banski jazi k, vo ramki te na procesot na cel osna i mpl ementaci ja na Ramkovni ot dogovor i sogl asno ustavni te amandmani i zakonot za l i -ni karti . I sto taka, i formul ari te za podnesuvawe barawe za l i -na karta se dvojazi -ni . Do krajot na godi nata, Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti be{ e vo proces na i mpl ementi rawe na i zmeni te na drugi te l i -ni dokumenti , kako { to se dvojazi -ni paso{ i , voza-ki dozvol i , regi straci i na vozi l a i drugi potvrdi .

Na 21 mart Parl amentot go usvoi zakonot za patni dokumenti , so koj se uredova pe-ateweto na makedonski te paso{ i na dva jazi ka - makedonski i angl i ski - a po barawe na gra|ani te i na al banski .

So Ramkovni ot dogovor na mal ci nski te etni -ki grupi i m be{ e dozvol eno na l okal ni te javni objekti vo op{ ti ni te kade { to ti e pretstavuvaat l okal no mnozi nstvo da i staknuvaat naci onal ni obel e` ja paral el no so obel e` jata na Republ i ka Makedoni ja; me|utoa, do krajot na godi nata VI adata ne ja i mpl ementi ra{ e ova l egi sl ati va.

So Ustavot e dozvol eno sl edewe na nastavata vo osnovnoto i vo srednoto obrazovani e na jazi ci te na etni -ki te mal ci nstva, a ova odredba be{ e u{ te edna{ potvrdena i vo Ramkovni ot dogovor. Nastavata vo osnovnoto obrazovani e mo` e{ e da se sl edi na makedonski , na al banski , turski i na

srpski jazi k. Obrazovani eto na al banski jazi k ostana kl u~no pra{ awe za etni ~kata al banska zaedni ca; se smeta{ e deka e od vi tal no zna~ewe za za~uvuawe na al banskoto nasl edstvo i kul tura. Re~i si si te deca etni ~ki Al banci nastavata vo osnovnoto obrazovani e ja sl edea na al banski jazi k.

Me|uetni ~ki te tenzi i vo posl edni te dve godi ni vo mnogu regi oni vl i jaea vrz sostojbi te vo u~i l i { tata, kade { to si tuaci jata be{ e ote` nata so ni vnata prenatrupanost i so konkurenci jata za skromni te resursi . Tenzi i te traeja vo tekot na cel ata godi na.

Prodol ` i da se zgol emuva brojot na u~eni ci od redovi te na etni ~ki te mal ci nstva { to nastavata vo sredno obrazovani e ja sl edea na svojot maj~i n jazi k; me|utoa, etni ~ki Al banci se ` al ea deka raspredel bata na javni te obrazovni resursi ne e proporci onal na so zastapenosta na etni ~ki te grupi vo ramki te na op{ tata popul aci ja.

Etni ~ki te mal ci nstva i natamu ostanaa nedovol no zastapeni na uni verzi tetsko ni vo, i ako be{ e posti gnat napredok vo zgol emuvawe na brojot na studenti od redovi te na mal ci nstvata. Na uni verzi teti te vo Skopje i vo Bi tol a i ma{ e ol esnuvawa vo usl ovi te za upi s na studenti od mal ci nstvata za najmnogu 23% od sl obodni te upi sni mesta, i ako taa kvota ne be{ e sekoga{ popol neta. Nastavata na uni verzi teti te gl avno se odvi va{ e na makedonski jazi k; do 2001 godi na, uni verzi tetska nastava na al banski jazi k mo` ea da ja sl edat samo studenti na Pedago{ kata akademi ja pri Skopski ot Uni verzi tet. So Ramkovni ot dogovor od dr` avata se bara{ e da obezbedi javno f i nansi rano vi soko obrazovani e za etni ~ki te Al banci na ni vni ot jazi k. Na pri vatni ot Uni verzi tet na Jugoi sto~na Evropa nastavata mo` e{ e da se sl edi na al banski , angl i ski i makedonski jazi k. I pokraj popl aki te vo vrska so rel ati vno vi soki te ceni na pri vatni ot uni verzi tet, brojot na zapi { ani studenti be{ e vo konti nui ran porast.

Etni ~ki te Turci , { to so~i nuvaat okol u ~eti ri procenti od nasel eni eto, i sto taka se ` al ea na vl adi na, op{ testvena i kul turna di skri mi naci ja. Ni vni najgol emi probl emi bea nedovol ni ot broj op{ ti ni so tursko mnozi nstvo vo predl ogot za novo prekrojuvawe na op{ ti ni te, kako i nedovol nata zastapenost na obrazovani e i medi umska pokri enost na turski jazi k.

Romi te i maa najvi soka stapka na nevrabotenost, najni ski l i ~ni i semejni pri mawa, bea najmal ku obrazovani , i i maa najvi soki stapki na natal i tet i mortal i tet od si te drugi etni ~ki grupi vo zemjata. Vl adata stori mnogu mal ku vo pogl ed na soci jal ni te usl ugi za Romi te. Spored podatoci te od popi sot od 2002 godi na, Romi te so~i nuvaat 2,66% od nasel eni eto, no romski te l i deri tvrdea deka vi sti nski ot broj na Romi e pogol em, 3 do 4 procenti , poradi te{ koti i te vo broeweto na romskata popul aci ja. Od 1996 godi na navamu, vo nekol ku osnovni u~i l i { ta se nudi opci jata za sl edewe na nastavata na romski jazi k; me|utoa, potreбата za vakva nastava be{ e ograni ~ena i nema{ e ni kakov pri ti sok za poobemna nastavna programa.

Kako posl edi ca i na kosovski ot konf l i kt, i na nepri jatel ski ot odnos od strana na etni ~ki te Al banci na Kosovo, vo 1999 godi na okol u 6.000 Romi i zbegaa od Kosovo i se nasel i ja vo zemjata. Do krajot na godi nata vo zemjata bea ostanati okol u 2.500 od ovi e Romi begal ci . Pri sustvoto na ovi e romski

begal ci ne be{ e dobredojdeno me|u etni -ki te Al banci vo zemjata, koi vo gol ema merka i ska` uvaa neprijatel ski sfa}awa vo pogl ed na Romi te (v. 1. del . |.). I etni -ki te Makedonci i ska` uvaa i ri ti ranost poradi novodojdeni te Romi , od koi gol em broj se nasel i ja vo Skopje, a neкои od ni v odea na gol emi te raskrsni ci za da pi taat, da mi jat prozorci na avtomobi li i li da prodavaat si tni predmeti . Romi te i maa tendenci ja da ja zazemaat najni skata ekonomska pozi ci ja vo op{ testvoto, a novodojdeni te Romi go zgol emi ja brojot na Romi te { to va` at za mnogu si roma{ ni vo zemjata.

Del 6 Prava na rabotni ci te

a. Pravoto na zdru` uvawe

Ustavot go garanti ra pravoto za f ormi rawe si ndi kati . Organi zi raweto si ndi kati e dozvol eno od 1992 godi na; me|utoa, sé u{ te postoe{ e naci onal en si ndi kat. Sojuzot na si ndi kati te na Makedoni ja (SSM) be{ e gl avni ot pregovara-ki partner na VI adata vo vrska so probl emi te na rabotni ci te, zaedno so Stopanskata komora.

Kako { to se doznava, Sojuzot be{ e nezavi sen od VI adata i posveten na i nteresi te na rabotni ci te { to gi zastapuva. Si ndi katot opf a}a{ e preku 50% od l egal nata zakonska si l a, a osobeno bea jaki si ndi kati te vo teksti l nata i ndustri ja. Si ndi kati te bea { i roko zastapeni .

SSM opf a}a{ e okol u 17 oddel ni si ndi kati organi zi rani sogl asno i ndustri ski te sektori . SSM stana avtonomna rabotni -ka organi zaci ja zasnovana vrz i nteresi . ^l enstvoto be{ e na dobrovol na osnova, a akti vnosti te cel osno se f i nansi raa preku nadomestokot za ~l enstvo. ^l enovi te { to dobrovol no ja pl a}aat ~l enari nata so~i nuvaa re~i si 75% od cel okupnata rabotna si l a. Vo posl edni te nekol ku godi ni bea f ormi rani nekol ku novi si ndi kati , me|u koi i si ndi kati na novi nari te, pol i cajci te i zemjodel ci te.

Di skri mi naci jata proti v si ndi kati te e zabraneta so zakon; me|utoa, taa postoe{ e vo prakti kata. Rabotni ci te vo pri vatni kompani i ponekoga{ dobi vaa otkaz poradi svoeto u~estvo vo akti vnosti te na si ndi katot, a poradi bavnosta na sudski ot si stem, ponekoga{ }e pomi nea 2 do 3 godi ni dodeka ti e l egal no da se vratat na rabota.

Si ndi kati te i maat pravo sl obodno da se zdru` uvaat so me|unarodni rabotni -ki si ndi kati i mnogu od ni v toa i go stori ja.

b. Pravoto na kol ekti vno organi zi rawe i dogovarawe

So Ustavot i mpl i ci tno se pri znava pravoto na rabotni ci te na kol ekti vno dogovarawe; me|utoa, i mpl ementi raweto na l egi sl ati vata vo ovaa obl ast sé u{ te ne e usvoeno, a konceptot na kol ekti vi dogovori ostana vo povoj. I ma{ e posti gnato kol ekti vni dogovori , no vo sl aboto ekonomsko opkru` uvawe vo zemjata rabotni ci te i maa mnogu mal ku prakti -no vl i jani e. Pregovori te za kol ekti vni te dogovori se vr{ ea me|u si ndi kati te i Mi ni sterstvoto za turd i soci jal na pol i ti ka.

Pravoto na { trajk e zagaranti rano so Ustavot. Vo tekot na godi nata vo mnogu kompani i ima { e -esti preki ni na rabotata. Pri -i ni za { trajk bea barawata za i spl ata na nei spl aten l i -en dohod, za nepl ateni pri donesi za zdravestveno i penzi sko osi guruvawe, vo neкои dr` avni f i rmi i ma { e popl aki na i zmeni te { to gi donese VI adata vo upravni ot kadar, kako i popl aki vo vrska so razl i -ni odl uki okol u pri vati zaci jata. Za razl i ka od 2002 godi na koga si ndi kati te bea mnogu akti vni vo organi zi raweto { trajkovi vo cel ata zemja, vo tekot na godi nata { trajkovi te ne bea tol ku zastapeni . So nekol ku i skl u-oci { trajkovi te bea mal i , nenasi l ni i ograni -eni na prostorot na sami te kompani i .

Nekoi pri padni ci na vojskata i maat pravo da stapat vo { trajk ako se pri dr` uvaat do ograni -eni te pravi l ni ci . Na pri padni ci te na pol i ci jata i m be { e zabraneto da { trajkuvaat; me|utoa, vo prakti kata, neкои pri padni ci na pol i ci jata { trajkuvaa. Vo mesec januari okol u 700 vooru` eni pri padni ci na specij al nata pol i ci ska edi ni ca Lavovi organi zi raa protest i podi gnaa bl okadi na patot od Skopje kon grani -ni ot premi n na Bl ace za da protesti raat poradi svojot nere { en raboten status. Nabrgu potoa edi ni cata be { e raspu { tena.

Ne postojat i zvozni prerabotuva~ki zoni .

v. Zabrana za pri si l na rabota i l i za obl i gaci onen trud

Rabotata pod pri si l a i obl i gaci oni ot trud se zabraneti so zakon, { to va` i i za decata; me|utoa, i ma { e pri javi za takva prakti ka (v. 6. del . |.). Detski ot trud se kori ste { e vo "si vata ekonomija" i vo nel egal ni te mal i bi zni si (v. 6. del . g.).

g. Statusot na detski ot trud i mi ni mal nata vozrast za vrabotuvawe

Mi ni mal nata vozrast za vrabotuvawe spored Ustavot e 15 godi ni , a 17 godi ni za rabota { to se smeta za ri zi -na. Mal ol etni te vraboteni bea posebno za { ti teni so zakonot, spored koj mal ol etni l i ca ne smeat da se vrabotuvaat na rabotni mesta { to go zagrozuvaat ni vnoto zdravje i moral . l sto taka, so Zakonot za vrabotuvawe e utvrdena i specij al na za { ti ta na mal ol etni l i ca, na `eni i na rabotni ci so pre~ki vo razvojot.

Ne bea i zraboteni studi i ni tu i ma { e of i ci jal ni podatoci vo vrska so vrabotuvaweto na deca pomal i od 15 godi ni , i ako vo tekot na godi nata raste { e brojot na pri javi za kr { ewe na zakoni te za detski ot trud, a detskata rabotna si l a se kori ste { e vo "si vata ekonomija" (vkl u-uvaj}i go tuka pi taweto po ul i ci te i proda` bata na cigari i drugi si tni predmeti na otvoreni te pazari , na ul i ci te i vo kaf ul i wa i l i restorani , ponekoga { i vo no }ni te -asovi) i vo nel egal ni mal i bi zni si . Kazni te za vakvi te kr { ewa [na pravata] , ako voop { to i gi i ma { e, bea samo si mbol i -ni , taka { to decata ostanaa i zl o` eni na ekspl oataci ja. Legal no deca ne smeeja da rabotat vo no }ni te -asovi , ni tu pove }e od 40 -asa nedel no. Mi ni sterstvoto za trud i soci jal na pol i ti ka be { e nadl e` no za sproveduvawe na zakoni te so koi se regul i ra vrabotuvaweto na decata.

Napori te za el i mi ni rawe na zl oupotebata na detski ot trud se vo gol ema merka neef i kasni , a od godi na vo godi na se doznava za sé pogol em broj kr{ ewa na zakoni te za detskata rabotna si l a. I ako postoe{ e neophodnata l egal na i nf rastruktura, pol i ti kata i zakoni te nedovol no se i mpl ementi raa vo prakti kata i ne be{ e storeno mnogu za podi gawe na javnata svest vo vrska so zl oupotebata na detskata rabotna si l a. Sektorot na nevl adi ni organi zaci i be{ e akti ven vo organi zi raweto raboti l ni ci za pravata na decata. Namenata na neкои programi i proekti be{ e da se spre~i pojavata deca da anga` i raat drugi deca za rabota, kako { to e Proektot za deca na ul i ci te, vo ~i i ramki bea organi zani pri f ati l i { ta za napu{ teni deca, kako i Tranzi tni ot centar pri Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti za ` eni i deca { to se zani mavaat so prosti tuci ja.

d. Pri f ati l i vi usl obi za rabota

Prose~nata mese~na pl ata i znesuva{ e okol u 186 ameri kanski dol ari (11.160 denari). Mi ni mal ni ot l i ~en dohod vari ra od sektor do sektor; me|utoa, prose~nata pl ata na rabotni ci te i ni vni te semejstva ne mo` e{ e da i m obezbedi dostoen ` i voten standard. Mnogumi na rabotea nekoja dopol ni tel na rabota, ~esto vo "si vata ekonomi ja". Dr` avni ot zavod za stati sti ka proceni deka 22,3% od popul aci jata ` i vee pod l i ni jata na si roma{ ti jata.

Vo zemjata ne postoi of i ci jal na 40--asovna rabotna nedel a so mi ni mum 24~asoven peri od za odmor i benef i ci i za godi { en odmor i za bol eduvawe. Spored kol ekti vni ot dogovor, vraboteni te i maat pravo na prekuvremena rabota od 35% od redovnata pl ata i ne smeat da rabotat pove}e od 10 ~asa prekuvremeno nedel no. Spored pravi l ata i propi si te za rabotni odnosi , vraboteni ot i ma pravo na 18 do 26 rabotni dena pl aten god{ en odmor. Me|utoa, poradi gol emata nevrabotenost i te{ kata ekonomska sostojba, mnogu vraboteni pri f ati ja rabotni usl ovi { to ne se vo sogl asnost so zakonot. Osobeno mal i te prodavni ~ki ~esto gi teraa vraboteni te da rabotat dal eku pove}e od zakonski ot l i mi t.

So Ustavot se zacrtani si gurni usl ovi za rabota, nadomest za pri vremena nesposobnost za rabota i benef i ci i koga vraboteni ot odi na bol eduvawe. I ako postojat pravi l a i propi si za si gurnosta na vraboteni te, ti e ne se pri menuvaa strogo. Mi ni sterstvoto za trud i soci jal na pol i ti ka be{ e nadl e` no za sproveduvawe na propi si te { to se odnesuvaat na usl ovi te za rabota. Spored zakonot, ako vraboteni te i maat probl emi so svojata si gurnost na rabotnoto mesto, rabotodavecot be{ e obvrzan da pobara re{ eni e za takvi te opasni si tuaci i. Ako rabotodavecot na go stori toa, toga{ vraboteni te i maat pravo da ja napu{ tat opasnata si tuaci ja, a da ne go i zgubat rabotnoto mesto poradi toa. Vo prakti kata, rabotodavci te ne sekoga{ go po~i tuvaa ova pravo.

|. Trgovija so l u|e

Trgovijata so l u|e e zabraneta so zakon; me|utoa, nedozvol enata trgovija so l u|e i natamu ostana seri ozen probl em. Kako resul tat na zakonot za trgovija so l u|e od 2002 godi na, bea uapseni va` ni trgovci so l u|e i potoa bea sudski goneti i osudeni ; me|utoa, sé u{ te ostanuvaat seri ozni probl emi vo

eli mi ni raweto na trgovi jata so l uje i sli -ni te akti vnosti , pred sé vo sudski ot si stem. Vo neko i zol i rani sl u-ai , pol i cijata be{ e sou-esni k vo nedozvol enata trgovi ja so l uje.

Za pove}eto zl ostorstva na trgovi ja so l uje zakonot predvi duva kazna vo traewe od najmal ku 4 godi ni , a najmal ku 6 meseci za uni { tuvawe na dokumenti te za i denti fi kacija na l i cata { to se predmet na trgovi jata. l stata mi ni mal na kazna od 6 meseci i m sl eduva i na oni e { to namerno kori stat i l i mu ovozmo` uvaat na drugo l i ce da gi kori sti usl ugi te na l i ce { to e predmet na trgovi jata. Za l i cata { to trguvaat so l uje se predvi deni postrogi kazni . Trgovi jata so l uje zaradi seksual na ekspl oataci ja, zaradi pri si l na rabota i l i sl uguvawe, robuvawe i l i sl i -na rel acija i zaradi nel egal na transpl antaci ja na del ovi na -ove-koto tel o pretstavuva kri vi -en prekr{ ok. Trgovi jata so l uje zaradi nel egal na emi graci ja ne e posebno zabraneta so sega{ ni ot zakon za trgovi ja so l uje, no e opf atena so drugi pravi l a i propi si vo vo vrska so emi graci jata.

So predl o` eni te amandmani na zakonot za trgovi ja so l uje { to sega se razgl eduvaat, kaznata za te{ ki f ormi na trgovi ja so l uje od sega{ ni te 5 godi ni zatvor se zgol emuva na 8 godi ni . So predl o` eni te amandmani na ^l en 418, del A od Zakonot za trgovi ja so l uje, zl oupotrebata na l i ca za pornograf i ja, pri si l noto stapuvawe vo brak, pri si l noto opl oduvawe i nel egal noto posvojuvawe deca }e stanat kri vi -ni prekr{ oci . l sto taka, vo razgl eduvawe se i predl o` eni te amandmani na postojni te zakoni za trgovi ja so l uje so koi se predvi duvat i kazni za pravni l i ca za koi }e se utvrdi deka treba kri vi -no da odgovaraat za kri vi -ni prekr{ oci . Vo drugi te i zmeni spa|aat amandmani te na zakonot za kri vi -na postapka, { to gi opf a}a upotrebata na pri sl u{ uvaweto, zasl uvaweto na merki te za za{ ti ta na svedoci i dozvol ata za posti gnuvawe spogodbi vo sl u-ai te na trgovi ja so l uje. Vo mesec dekemvri , Parl amentot usvoi ustaven amandman koj ovozmo` uva l egal no kori stewe na specijalni i stra` ni metodi , me|u koi spa|a i pri sl u{ uvaweto, pri i sta` ni postapki na sl u-ai te na trgovi ja so l uje.

Mi ni sterstvoto za vnatre{ ni raboti i zjavi deka se uapseni pri bli` no 100 l i ca za pove}e od 70 razl i -ni kri vi -ni prekr{ oci , me|u koi za trgovi ja so l uje, za posreduvawe pri prosti tucija, za nel egal no mi nuvawe na grani ci te i za transporti rawe na l uje vo ropstvo.

Tri sl u-ai { to mi natata godi na se najdoa vo sudni ci te govorat za zna-i tel noto podobruvawe na sudski ot si stem koga se vo pra{ awe sl u-ai na trgovi ja so l uje. Vo mesec oktombri , vo gradot Gosti var, petmi na obvi neti vo eden sl u-aj so nedozvol ena trgovi ja so l uje vo sel ot Dobri Dol dobi ja sekoj po 12-godi { na zatvorska kazna, a edno l i ce be{ e osudeno na 7 godi ni zatvor po obvi neni ja za trgovi ja so l uje i sl i -ni obvi neni ja. Vo ovoj sl u-aj, vo januari , vo edna prestrel ka me|u dvajca sopstveni ci na barovi vo kavga poradi `eni `rtvi na trgovi ja, bea ubi eni tri `rtvi na trgovi ja so l uje. Na 9 oktombri vo Skopje pet l i ca bea osudeni za trgovi ja so l uje i si te dobi ja zatvorski kazni vo traewe od 5 do 8 godi ni . Vo eden drug sl u-aj, vo Sudot vo Strumi ca sekoj od pette obvi neti dobi zatvorska kazna me|u 4 i 7 godi ni po obvi neni ja za trgovi ja so l uje do koi dojde po ni vni te obi di da vnesat vo zemjata dve Mol davki , a potoa da gi pref rl at vo Grci ja.

Vo dekemvri, Osnovni ot sud vo Bi to l a go osudi Di l aver Bojku po sedum obvi neni ja za posreduvawe vo prosti tuci ja i mu i zre~e zatvorska kazna vo traewe od 3 godi ni i 8 meseci. ^etvori ca sorabotni ci na Bojku dobi ja do 1 godi na zatvorska kazna. I sto taka, proti v Bojku se podi gnati i obvi neni ja za prethoden sl u~aj za posreduvawe za prosti tuci ja i za negovoto begstvo od zatvorot vo Struga. Na 20 juni, dodeka sl u` e { e { estmese~na zatvorska kazna za trгови ja so l u|e, Bojku i zbeaga od zatvorot vo Struga kade { to zatvoreni ci te mo` at da odat na rabota. Dve nedel i podocna, na 4 jul i, toj be { e uapsen vo regi onal na pol i ci ska akci ja vo Crna Gora.

Oddel ot za organi zi ran kri mi nal pri Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti be { e gl avnoto vl adi no tel o vo akti vnosti te proti v trгови jata so l u|e, i nazna~i nekol ku pol i cajci na rabota so pol no rabotno vreme vo negovata gl avna edi ni ca za suzbi vawe trгови ja so l u|e vo Skopje, a i sto taka, i rasporedi pol i cajci te { to se borat proti v organi zi rani ot kri mi nal na rabotni mesta za borba proti v trгови jata so l u|e na l okal no ni vo.

Vo tekot na godi nata, Me|unarodnata organi zaci ja za mi graci ja (Organi zati on f or Mi grati on - I OM) i m pomogna na 245 ` r tvi na nedozvol enata trгови ja so l u|e vo svoeto l okal no pri f ati l i { te, { to raboti so poddr { ka na Mi ni sterstvoto za vnatre { ni raboti i na edna l okal na nevl adi na organi zaci ja. Ne mo` e { e da se dojde do si gurni podatoci vo vrska so trгови jata so l u|e, me|utoa, spored stru~waci te, vkl u~uvaj}i go OBSE i drugi { to rabotat na terenot, op { ti te procenki vel at deka vo tekot na godi nata se trguval o so nekade me|u 2.000 i 4.000 ` eni, bi l o da ostanal e vo zemjata, i l i pak samo da bi l e pref rl eni ni z zemjata. Ukrai na, Mol davi ja, Romani ja i Bugari ja i natamu ostanaa pri marni i zvor i na ` r tvi na trгови jata, a ` r tvi te { to mi nuvaa ni z zemjata naj~esto bea noseni vo Srbi ja i Crna Gora, kako i na Kosovo, vo Al bani ja i vo Zapadna Evropa. I ako pred sé e tranzi tna zemja i zemja na desti naci ja na ti e ` r tvi na trгови ja, of i ci jal ni te i drugi l i ca utvr di ja deka mal broj na gra|ani na zemjata stanal e ` r tvi.

@eni te ` r tvi na trгови ja bi l e pri nuduvani da se zani mavaat so prosti tuci ja, ~esto pod maskata na bo` emni tan~arki, hostesi i l i kel nerki vo l okal ni te kl ubovi. Pol i ski te raci i i svedo~eweto na ` r tvi te potvr di ja deka ` r tvi te na trгови jata bi l e i zl o` eni na zakani, nasi l stvo, f i zi ~ko i pri hi ~ko tormozewe, a dokumenti te i m bi l e zapl enuvani za ti e da ostanat pokorni. Nadl e` ni te uka` aa na toa deka trgovci te sé pove}e gi pri nudual e ` eni te ` r tvi na trгови ja da i m sl u` at na ni vni kl i enti vo pri vatni domovi, { to dopol ni tel no go ote` na ni vnoto otkri vawe.

Vo Gosti var, vo severozapadna Makedoni ja, i ma { e eden dokumenti ran sl u~aj na sou~esni { tvo na pol i ci jata, koga eden pol i caec be { e suspendi ran od dol ` nost poradi dve kri vi ~ni obvi neni ja za zl oupotreba na rabotnoto mesto i za trгови ja so l u|e. Kri vi ~nata postapka pred sudeweto e zavr { ena; me|utoa, do krajot na godi nata ne be { e zaka` ano sosl u { uvawe. Dvajcata pol i cajci { to svedo~a vo pol za na trgovcot Bojku bea staveni pod i straga za mo` no sou~esni { tvo vo trгови ja so l u|e.

Napori te na Vl adata za borba proti v trгови jata so l u|e gi koordi ni ra { e Naci onal nata vl adi na komi si ja za prevenci ja i spre~uvawe na trгови jata so l u|e, { to ja so~i nuvaat pretstavni ci od nekol ku mi ni sterstva.

Nacionalnata komisi ja formirana Sekretarijat, vo koj vleguvaat policijci, predstavnicinadiplomatskatazaednicainanevladinianizicini, na OBSEi naMinisterstvotozavnatrezniraboti. Sekretarijatot na Nacionalnata komisi ja ñdava preporaki i ñpomaga vo implementacijata na nacionalniotakcionenplan naVIadata. Osven toa, vo ramkite na Sekretarijatot beformirana podgrupa za trgovija so deca.

Kon krajot na 2002 godina, Ministerstvoto zavnatrezniraboti potpisao obvrzuvaçki dokument so koj se legalizirastatusot na licata ñrtvina trgovija i se naglasuva pri stapot spored koj ñrtvata vo momentot na apseweto dobi va centralno mesto. VIadata oddeliresursi za programi protiv trgovijata so lule, vo koi spajameuministerskara botnagrupa ñto beformirana na pravnata reforma, specijalna policijska edinica ñto ima za cel dazi zajakne naporite vo borbata protiv trgovijata so lule i odruvawena pri fati i ñte na ñrtvite.

Uslugite ñto im beapruçani na ñrtvite na trgovijata vo najgol em del gi obezbedi Ministerstvoto zavnatrezniraboti. VIadata sorabotuvae so Ministerstvoto zavnatrezniraboti vo obezbeduvaweto pri fati i ñta i medicinska i psiholoçkapa pomoç na ñenite ñrtvina trgovija. VIadata ne obezbedi finansijskiasredstva za uslugite ñto go dadoa nevladinianizicini kako poddrçkan na ñrtvite; me|utoa, VIadata gi poddrça programite za edukacija i za podigawena javnata svest protiv nedozvol enata trgovija so lule.

Vo tekot na godinata, VIadata po-na so zajaknuvawena svoite preventivni merki: nekoisluçbenici vo Ministerstvoto zavnavorezniraboti dobi ja obuka za otkrivawena sluçai na trgovija so lule, a Ministerstvoto zavnavnatreznirabotigi zapo-na podgotovkite za vkl uuvawena probl emite vo trgovijata so lule vo nastavnata programa na policijskata akademi ja vo 2004 godina.